

A. Regenburg og Sønderjylland.

Af Pastor **H. F. Petersen**, Flensborg.

»Vi maa nu see at kæmpe mod Skjæbnen
saa godt som muligt.«

A. Regenburg til C. F. Wegener 14. 1. 1852.

Det lønner sig i høj Grad at beskæftige sig med M e n n e s k e t Theodor August Jes Regenburg, den Mand, som stod og faldt med det danske Styre i Sønderjylland i Tiden mellem Krigene. Da det hørte til hans Personligheds Særkende, at han lod sin Person træde tilbage for Sagen, er det forklarligt, at man ved at nævne og høre hans Navn kun ser den retsindige og konsekvente Embedsmand eller den utilnærmelige Bureaukrat for sig. Og dog er intet fejlagtigere end dette.¹⁾

I. Regenburgs Barndom og Ungdom.

A. Regenburg var indfødt Aabenraaer og i Blodslægtskab med saavel det jævne som det fine Lag. Den første af hans Navn, som jeg hidtil har kunnet finde i Aabenraas Kirkebøger, var Fisker og hed Franz Regenburg. Hvorvidt han var indvandret fra Regensburg — saaledes nævnes han undertiden, afvekslende med Regenburg — eller ej, faar staa hen. Heller ikke har jeg kunnet finde hans Begravelsesdatum. Muligt er det derfor, at han ligesom Sønnen Nis, som en Decemberdag 1703 druknede i den svenske Skærgaard, er druknet, vel sagtens o. 1700. Efter at have begravet sin første Kone i 1676, giftede han sig endnu 2 Gange, første Gang 2. Paaskedag det følgende Aar med Kirsten Nisdatter (død 1685) og lige efter Nytaar 1686 med Elsebe Henriksdatter.

Den 17. Januar 1700 vies i Aabenraa Jes Regenburg, som muligvis er en Søn af Franz R.'s første Ægteskab, til Mette Jacobsdatter (begr. 4. Febr. 1729). Han nævnes i Skattelisten for 1717 som »ein geringer Schiffer«, der har Kone og et Barn.

Men allerede i Kopskattelisten for 1718 meddeles, at han »im Königl. Transport« er gaaet under »mit Schiff und Volk« i den svenske Skærgaard og har efterladt sin Familie i daarlige Kaar.²⁾

Hans eneste Barn, hvis Navn ikke nævnes, er sikkert Sønnen **Jacob Regenburg**, som ikke blot bliver en vel anset Mand, men tillige knytter Forbindelse med nogle af de førende Familier i Byen. Den 3. Okt. 1726 gifter han sig med **Cathrine Benedicta Tilly**, født 1703 som Datter af Præsten i Kating (Ejdersted), **Johann Adam Tilly**, som efter Familieoverleveringen skal have været Efterkommer af Feltherren Tilly, og som den 6. Oktober 1698 var bleven gift med **Catharina Margretha von Saldern** (døbt Mandagen efter Cantate 1681 som Datter af Amtsskriver, senere Amtsforvalter og Borgmester i Aabenraa, **Caspar von Saldern**, der døde 29. Juni 1721). Denne **Caspar von Saldern** havde i 1680 indgaaet nyt Ægteskab med **Hedwig Eleonora Jürgensen**, en Datter af Amtsskriver **Jürgen Jürgensen** i Tønder, efter at han i 1676 havde mistet sin første Hustru **Margерthe Stahl**, en Datterdatter af Husfoged **Hans Callesen** i Aabenraa (født 1596, død 23. Aug. 1663).

Jacob Regenburg nævnes i Aabenraa Borgerprotokol for 1730 som den, der skal indkassere Skatten for 1. Huskvarter og i 1733 og 1734 skal yde Officerskvarterer.³⁾ I Følge Listen over de i Staden Aabenraa hjemmehørende Skibe 1745 fører han Skibet »Die weisse Taube«.⁴⁾ Om hans Død findes ingen Oplysninger. Derimod nævner Kirkebogen ved hans Hustrus Død den 15. Marts 1783, at hun efterlader 3 Børn, nemlig **Metta**, **Jis** og **Johan Adam**. **Metta** bliver gift med Købmand **Michael Jepsen** (f. 1722, d. 1797), og **Johan Adam**, født 1747, ægter **Margretha Heissel**, (død 1835).

Jes Regenburg, døbt 7. Aug. 1740 og død 25. April 1802, faar Certificat som Skibsfører i 1764 og sejler med »Benedicta«. 7. Febr. 1771 hjemfører han som sin Brud **Anna Otzen**, f. 1745 som Datter af **Peter Johann Otzen** og **Cathrine Marie Frellesen**. 25. Nov. 1772 døbes deres ældste Søn, **Jacob Regenburg**, der var født 2 Dage forinden. Han bliver

senere Fader til Theodor August Jes Regenburg, Genstanden for denne Afhandling.

Jacob Regenburg (1772—1821) slog ind paa en anden Livsbane end hans Slægt. 1792 kom han til Kiel for at studere til Præst. Men inden han i 1798 bestod sin Embedseksamen paa Gottorp, var han Aaret i Forvejen blevet Rektor i Garding i Ejdersted. Efter at han forgæves havde søgt at blive valgt til Præst i Garding, Hjerpsted, Ø. Løgum og Løjt, udnævntes han i Foraaret 1802 — som den, der havde faaet de fleste Stemmer ved Præstevalget til Andenpræst (Diaconus) i sin Slægtsby Aabenraa. Den 12. Marts s. A. var Froprædikenen bleven afskaffet, og i Stedet for var det bleven bestemt, at der 3 Søndage i Træk skulde holdes dansk Eftermiddagsgudstjeneste og den 4. Søndag Eftermiddag være tysk Katekisation.

I Folketællingslisten 13. 2. 1803 for Aabenraa⁵) staar Jacob Regenburg opført som boende paa Storegade (Diakonattet) og som ugift, for hvem en 18 Aar gammel Søster Anna Benedicta førte Hus. 2 Aar senere, 18. 6. 1805, indgik han Ægteskab med Anna Theodora Barbara Wetche, født i Starup Præstegaard ved Haderslev den 25. Nov. 1787 og Datter af Pastor Andreas Wetche (1742—1820) og Conradina Eleonora von Saldern (1756—1815). Wetche var Søn af en Klejnsmed og Urmager og havde studeret ved Københavns Universitet. Hans Hustru var Datter af Oberstløjtnant Friedrich von Saldern og Helena von Ployart og Sønnedatter af Pastor Sebastian von Saldern, der var født i Aabenraa 17. Febr. 1671 som Søn af ovennævnte Amtsskriver Caspar von Salderns første Ægteskab — med Margrethe Stahl — og Eleonora Lohmann, en Præstedatter fra Uge (1682—1767). Pastor Jacob Regenburg og hans Hustru kunde saaledes føre deres Slægt tilbage til samme Stamfader, Caspar von Saldern i Aabenraa.

I Ægteskabet fødtes 8 Børn, hvoraf dog 2, Jes (født 1809) og Anna (født 1811), døde, da de var ganske smaa. August fødtes mellem Søstrene Conradina Anna Eleonora (født 1807) og Andrea Jacobina Theodora (født 1813) og de efterfølgende Søsken-
de, Michael Heinrich Nicolai (født 1817), Helena Carolina Bene-

dicta (født 1819) og Friedrich Carl Jacob (født 1820), nemlig den 20. April 1815.

Da Faderen allerede døde den 14. Jan. 1821, var den ældste i Børneflokken kun 13 Aar og den mindste kun 3 Maaneder. Intet Under, at der blev trange Kaar. Men Moderen gav ikke op, og Heldet stod hende bi. Først flyttede hun ned i Slotsgade, hvor hun sluttede et varmt Venskab med Amtmanden paa Brøndlund Slot, Kammerherre Otto Johann von Stemann (1774—1865), en Broder til Statsminister P. C. v. Stemann, og hans Hustru. Denne første var Fadder for August og vedblev at interessere sig for ham, og Skæbnen førte det med sig, at hans Broder paa sine gamle Dage regnede August for en af sine 3 bedste Venner. Det skyldtes sikkert dette Venskab med Amtmandsfamilien, at Fru Regenburg fik Mod til at lade Sønnen læse, efter at han i Byens almindelige Skole havde lagt gode Evner for Dagen. Som Skik var paa den Tid, fik han først privat Undervisning hos Pastor Prehn i Bjolderup for efter denne Forberedelse at blive optaget som Elev paa Sorø Akademi den 1. Sept. 1829.⁶⁾

Kort forinden havde Skæbnen vendt sig til Gunst for den fattige Præsteenke. Da Kong Frederik VI's Datter Wilhelmine den 1. Nov. 1828 ægtede Prins Frederik (senere Frederik VII) og indrettede sin Hofstat, blev «Mad. Anna Theodore Regenburg» — som der staar i Hof- og Statskalenderen — ansat som Kammerfrue; 1842 blev hendes ældste Datter Conradine Kammerjomfru hos samme Prinsesse, hvis Ægteskab opløstes i 1834, derefter skiltes officielt 1837 og som i 1838 blev Hertug Carl af Lyksborgs Gemalinde.⁷⁾ Ved Treaarskrigens Udbrud flyttede Fru Regenburg til København (»Vestervold Nr. 58«) og døde den 25. Juli 1860 i Bad Eilsen ved Bückeburg.

Fru Regenburgs Regnskabsbog⁸⁾ giver Udtryk for et mere end høfligt Forhold til Prinsesse, senere Hertuginde Wilhelmine:

1835	Januar	1	Af Prindsessen til H. (Sønnen)	20	Rd.
		17	Af min Engel, en Gave	180	»
	Juli	13	af Prindsessen til en Tour	5	»

	Aug.	3	af Prindsessen	20	Rd.	
		22	af Pr. til en Reise	30	»	
1836	Januar	1	Af Prindsessen	20	»	
		18	Min Engels Godhed	100	»	
			Geburtsdags Gave	87	»	
1839	Januar	1	Nytaarsgave	32	»	1 M. 8 Sk,
			Kostpenge	18	»	2 » 4 »
			Gage af Hertuginde	62	»	1 » 8 »
			Geburtsdags Gave	54	»	1 « 2 »
	Febr.		Kostpenge	18	»	2 « 4 »
			Af Hertuginde til Børnene			
			for Dec., Jan. og Febr.	37	»	1 » 8 »
	Maj		Hertuginde's Godhed til			
			Børnene for Marts, April og			
			Maj	37	«	1 « 8 »

1840 Febr. 27. Min Engle Prindsesse gav mig, til Geburtsdagen 125 Rd. Courant, det dobbelte, hvad jeg ellers plejer at faa af hendes Godhed.

August	Kostpenge	18.	2.	4.
	Til mine Sønner	12.	1.	8.
	Gave til at fornoie os for,			
	medens vi var i Kiøbenhavn	50.	—	.

Med Omhu og glad Forventning fulgte Fru Regenburg fra Hoffet Sønnens Skolegang i Sorø, hvorom et Brev fra Akademiets Direktør siden 1831, Dr. phil. H. F. J. Estrup¹⁰⁾ og hendes Optegnelser i Regnskabsbogen vidner.

»Det glæder mig at kunne give et aldeles tilfredsstillende Svar paa Deres Brev af 13. d. M.« — skriver han den 14. Dec. 1834. »Deres Søn er en i alle Henseender, ved Flid, Opførsel og Skolekundskaber udmærket Discipel. Naar han, som jeg haaber, vedbliver som hidtil, saa kan der aldeles ingen Tvivl være om hans Dimission fra Skolen i Juli 1835 eller om et hæderligt Udfald af hans Examen artium. Dersom denne Examen ganske svarede til Kundskaber, og Lykken aldeles ikke raadede, saa turde jeg vel endogsaa love Deres Søn en fortjent Udmærkelse. Han vil altid for mig gjælde som een af mine kjæreste, bedste og meest udmærkede Dimittender, og haaber jeg, at dette mit Vidnesbyrd maa for Dem gjælde som en Udmærkelse lige med en Examenskarakter. Det Müllerske Legat vil han kunne beholde som Academist, og hvis det skulde blive Dem byrdefuldt at tilskyde det Øvrige paa ham i hans academiske Aar i Sorøe, saa skal jeg gjøre mig Umage for at skaffe ham en tre

til fire Timers privat Information ugentlig i Sorøe, hvilket ikke vil kunne hindre ham i hans Studeringer, men forskaffe ham en aarlig Indtægt af 50—60 R.

T. S. Frue Regenburg, Med megen Højagtelse
 Kammerfrue hos Hds. Kongelige Deres ærbødige
 Højhed Prindsesse Wilhelmine Maria Estrup.
 i Kjøbenhavn.

Regnskabsbogen opfører følgende Beløb til Sønnen:

1835	Juli	til August	40.
	August	13 til August	9.
		12 med til Sorøe	25.
		Frugt for Møblerne til Sorøe	5.
		en Bog	1.
	Okt.	2 Bøger til August	6. 3.
	Dec.	29 En Hat til August	5.
		Paraplye til A.	8.
		Bøger og Papier	4.
1836	Januar	9 Skræderløn for Augusts Klæder	9. 3.
		14 til Hyrekusken Petersen for en Tour til Acad.	1.
	April	en Bog til August	1.
		4 August med til Sorøe	10.
1837	April	Klæder til August	50.
		Smør	9.
		En Jern Comfur	1.
		Kjøbenhavnsposten	2. 2.
		15 Barbertøj til August	5.
		Blikkassen til August	— 3.

Desværre er ingen Breve fra Regenburg til hans Moder fra Sorøtiden bevarede — lige saa lidt som jeg hidtil er stødt paa Breve fra ham til andre. Efter alt at dømme har den unge Sønderjyde udadtil ført en meget indesluttet Tilværelse, men til Gengæld har han i sit Indre tumlet med Spørgsmaalet om Danskhedens Ret og Opvækkelse i hans Hjemstavn, hvad enten dette nu har været fremkaldt af en enkelt Lærers Undervisning eller andre af Samtidens Drøftelser.

Til sin Lærer, daværende Geheimearkivar C. F. Wegener, skriver han i 1851:¹⁴⁾ »... Ellers veed jeg godt, hvad jeg vil; jeg har vidst det siden mit 15de Aar i denne Sag ....«. Herved føres vi til 1829—30, det første Aar i Sorø; det er altsaa muligt,

at han hjemme fra Sønderjylland var modnet til denne sikre Erkendelse. Men at Regenburg saa med Taknemlighed tilbage til Tiden i Sorø, fremgaar af hans Tale ved Soranernes Lysttur til Sorø den 29. Juni 1862.¹²⁾ Ved Festen paa Parnas om Aftenen, da Sange og Taler afløste hinanden, havde flere Talere fremhævet Sorøs Betydning for Nationalitetens Udvikling i Slesvig, og da cand. polit. Chr. Friederichsen hilste paa de Soranere, som virkede for og i Sønderjylland, hilstes navnlig Regenburgs Navn med ustandselig Jubel. Regenburg tog da Ordet¹³⁾ og pegede første paa den alt for store Tilbøjelighed hos os Danske til at bøje os for alt, hvad der er fremmed og navnlig tysk. Derefter mindede han som de foregaaende Talere om Sorøs Betydning for Danskheden i Slesvig, der saavel var udtalt i dets tidligere Statuter som i den Opfordring, der ved Akademiets Genoprettelse (1822) blev rettet til Slesvigerne om at sætte deres Børn her i Skole, og fremhævede endelig det forholdsvis store Antal Soranere, der som Embedsmænd var ansatte i Slesvig og her havde vist, at de i Sorø havde lært Selvstændighed og Kærlighed til Fædrelandet.«

Laurids Skau, som ofte havde Tilbøjelighed til at opstille sig som Højesteret over sønderjydske Forhold og Personer, advarer i et Brev af 7. Dec. 1862 Sønnen noget imod at blive paavirket for meget af Soraner-Frimureraanden og udtaler om Regenburg¹⁴⁾: »Regenburg er for Tiden Centralsol blandt Soranerne, og det er en af denne dygtige Mands svage Sider at han seer i Soranerne et bedre Stof end i andre dødelige.«

Vi vil afslutte dette Afnit af Regenburgs Liv med en Udtalelse af 2 af hans Lærere, Dr. phil. Estrup og C. F. Wegener. I Anledning af R.s Afgang til Universitetet i 1837, skriver Estrup¹⁵⁾:

Studiosus Theodor August Jes Regenburg har med Udmærkelse bestaaet saavel ved Examen Artium som ved den filosofiske Examen ved Sorø Academie og derved retfærdiggjort det mere end almindelige Haab, hvilket jeg og alle hans Lærere have næret om ham i de syv Aar, han har tilbragt ved Akademiet. Han pryder sine for en ung Mand i hans Alder usædvanlige Kundskaber og aandelige Dannelse med en elskværdig

Charakter og pletfrie Sæder.¹⁶⁾ Jeg tør derfor love Universitetet og Fædrelandet en udmærket Borger i ham og med den bedste Samvittighed anbefale ham til enhver saavel privat som offentlig Understøttelse under Fortsættelsen af hans Studeringer.

Sorøe, den 5. Marts 1837.

H. F. I. E s t r u p,
Directør for Sorøe Academie.

Hertil føjer han følgende private Linjer: »Det glæder mig ved indesluttede Anbefaling at kunne give mit Bidrag til, at Deres haabefulde Søn, hvem jeg beder Dem hilse venlig fra mig, kan erholde Moltkes Legat, hvilket jeg af Hjertet ønsker ham, for at han, uden at dele sin Tid til Informationer, kan overgive sig til sine juridiske Studier. Deres Søn (for at være ganske rigtig) behøver den Tid, som han kan undvære fra sine Studeringer, til den for en practisk Mand aldeles nødvendige Dannelse og Kundskab til Mennesket og Livet, som Omgang med Mennesket og Livet i Verden giver. Han maa lægge et Baand paa sin Fliid ogsaa for Helbredens Skyld.¹⁷⁾

Jeg griber denne Leilighed til at lykønske Dem med denne Søn, og det glæder mig, om jeg tør tilskrive mig nogen Deel i den Lykke, De føler.

Med megen Høiagtelse

Deres ærbødigste

E s t r u p.«

Wegener skriver vedlagt et Eksemplar af sin Disputats »De aula Attalica til Regensburg: »Kjære Regensburg! Hermed sender jeg Dem et Par Explr. af min lille Bog, om muligen De eller nogen anden af Studenterne have Lyst at see, læse eller eje den.

Den hører til et Slags Skrifter, som begribeligt ikke Mange bryde sig om, og hvis Forfatter med Dr. Primrose »can have the consolation of thinking is read only by the happy Few«. Skulde alligevel flere end to af de Herrer ønske at eie det, da har jeg vel endnu et Par Exemplar tilbage, og jeg tør troe, at det ikke vil genere Nogen at forlange det hos mig.

Sorøe Academie, d. 21de Octbr. 1836.

Deres C. W e g e n e r.«¹⁸⁾

Efter at Regensburg den 13. Febr. 1852 som Departementschef for Kirke- og Undervisningsvæsenets 3. Departement var flyttet tilbage til København, genoptog han sin Plads i Stemanns Familiekreds, saaledes at Stemann i Udkastet til sin Autobiografi fra 1852 kan fremhæve Regensburg blandt sine nærmeste Venner, fordi han »saa at sige har indlevet sig i min Families fortroeligste Kreds og daglig medvirker til min Tilfredshed.«¹⁹⁾

Efter Stemanns Død danner da ogsaa Regenburg sammen med den gamle Etatsraad Harhoff, tidl. Byfoged i Sorøe, Skiftekommissionen over hans Bo.²⁰⁾

Og i Anledning af Datteren Augustas Død af Cholera (31/7 1853) skriver Regenburg til C. F. Wegener:

Højtærede Hr. Conferentsraad.

Tilvisse maa den Sorg, som er overgaaet dette Huus, gjøre et dybt Indtryk paa Enhver, der kjender Forholdene i samme. Hvad den gjør paa mig, der nu i Trediedelen af en Menneskealder har levet som et Medlem, jeg kan gjerne sige Søn, af Familien, er let at begribe. Jeg veed, hvilket Tab det er for den gamle Fader, for hvem hun alene levede; det er mig tillige, som havde jeg mistet en af mine Nærmeste.

Jeg har selv været upasselig, har maattet holde Sengen i 2 Dage og har hidtil endnu maattet passe Huset, ellers havde jeg seet hen til Dem. Iforgaars Aftes blev Liget herfra ført til Herlufsholm....

Kjøbenhavn den 3. August 1853.

Deres ærbødigste og hengivenste

A. Regenburg.

Regenburg kom ogsaa i den følgende Tid til at høre til »the happy Few« (de lykkelige Faa). Dette skyldtes ikke mindst hans Forbindelse med Gehejmerraad Paul Christian Stemann (1764—1855), der var Amtmand i Sorø indtil Januar 1827 og som saadan aabnede sit Hjem for Academiets Disciple. »Denne var, som bekendt, en myndig Herre. Han satte os unge Mennesker ofte i Forlegenhed ved sine Spørgsmaal og sin drastiske Maade at tale paa, men han mente det godt med os og lærte os at bevæge os med Lethed i det selskabelige Liv. Fik han at vide, at der fandtes en Elev, som ikke havde Adgang til nogen Familie, saa blev en saadan isoleret Yngling straks indbudt af den højtstaaende Mand. Det var et levende Træk, som levende erkendtes af os alle. Husets elskværdige Døtre var meget musikalske, og med en munter Svingom eller Sang endte gerne de sædvanlige Søndagsselskaber« — saaledes mindes en Soraner²²⁾ denne Mand.

Som nævnt var Stemann en Broder til Amtmand Stemann i Aabenraa, der jo stod i Venskabsforbindelse med Regenburgs Moder. Det er da ikke underligt, at Regenburg hørte til dem,

som kom i Sorø Amtmandsbolig og under Studeringerne i København hos Kancellipræsidenten og Gehejme Statsministeren, 28. Juli 1842 ansattes han som Volontør i Danske Cancelli og kort derefter som Sekretær hos Stemann og 23. Febr. 1843 tillige som Tilsynsførende ved Cancelliets Bogsamling. Da Regenburg i 1849 skulde følge den kongelige Regeringskommissær Tillisch til Flensborg, følte Stemann det som en Krænkelser og en Sorg, der ikke blev mindre ved hans Hustrus Død det følgende Aar. Datteren Augusta, der førte Huset for Faderen, skrev da den 12. Sept. 1850 til Regenburg: »Kom! kom! før det er for sildig, hvis det er mueligt, hvis det uden alt for store Opoffrelser kan skee! ikke blot i Besøg, men stadig. — De er det eneste Menneske, der kan læge den dybt nedbøjede, ellers saa stærke Mands dybe Saar og Savn!²³⁾»

Regenburgs Følelser overfor Familien Stemann afspejler hans Brev til den gamle Mand i Anledning af Hustruens Død den 29. Aug. 1850 udateret:²⁴⁾

»Deres Excellence.

Det Budskab, jeg modtog idag, har gjennemtrængt mig med Sorg. Det er tilvisse et stort Tab. Den overordentlige Godhed, som den ædle Afdøde har viist mig, var mig og vil altid være mig uforglemmelig; det var et af mine kjæreste Ønsker, i Gjerningen at kunne vise, hvor meget jeg paaskjønnede den, og jeg havde haabet, at det vilde være mig muligt ved min sikkert snart forestaaende Tilbagekomst til Kjøbenhavn. At jeg endnu ikke er der, smerter mig dybt. Havde jeg været tilstede, havde jeg mulig kunnet være Deres Excellence til Bistand, vilde dette have ydet mig nogen Tilfredsstillelse. Desværre kan jeg lige i Øjeblikket ikke rive mig løs; men dersom Deres Excellence begjærer det, kommer jeg strax; jeg har allerede af Regjeringskommissairen erholdt Løfte om Tilladelse for dette Tilfælde; og hvad mig personlig angaaer, vilde det være mig en Glæde at opfylde ethvert Ønske. Jeg er med uforanderlig Hengivenhed og Høiagtelse

Deres Excellences

allerærbødigste

A. Regenburg.«

Regenburgs Liv i 1840'erne er sikkert gaaet med pligtopfyldende Arbejde for at naa videre op ad Kancelliets Embeds-

stige. Et Par Sætninger fra Kammerherre O. J. Stemann til Regenburgs Moder lader os se en Smule ind i R.'s Liv.²⁵⁾

13. Aug. 1842 skriver han: »Modtag min forbindtligste Tak for Deres fornyede Beviis, at De fast stoeler paa min Deeltagelse i Alt, hvad der vedgaaer Dem og Deres Kiære! Nu er da ogsaa August i en Vei, som vil bringe ham videre efter hans Duelighed, som vil være en stoer Beroligelse for den ømme Moder.... Et Nys, gode Frue Regenburg, jeg fik i Deres sidste Brev, har glædet mig overmaade meget det bliver troeligen imellem os, denne aabenkundige Hemmelighed.... Jeg vilde nok see Sønnen som Moder ....«

Mon Stemann her tænkte paa en Forbindelse mellem Regenburg og en af sine Broderdøtre? Men 24. April 1849 skriver han lidt utaalmodig: »Men hvorledes gaaer det Cancellie-Præsidenten August, er han ikke forlovet med en russisk Baronesse eller Fyrstinde?, i flere Aar har jeg intet hørt om ham....«. Hvorom alting er: Regenburg forblev ugift hele sit Liv.

II. Regenburg i Sønderjyllands Tjeneste 1849—64.

Brat og uventet blev Regenburg den 9. August 1849 revet ud af sin Løbebane indenfor Københavns Kancelliverden, idet han nævnte Dag kaldtes til Tjeneste i Sønderjylland. Om Formiddagen modtog han fra Kabinetssekretær F. F. Tillisch, som kort forinden var bleven udnævnt til Danmarks Repræsentant i den slesvigske Bestyrelseskommission, et kort Privatbrev,²⁶⁾ saalydende:

Kiære Regenburg!

Gjør mig den Tieneste at komme ud til mig snarest muligt, da jeg meget ønsker at tale med Dem.

Kiøbenhavn,

Ærbødigst

den 9. August 1849.

F. Tillisch.

Herr Cancellist Regenburg.

Fra sin Overordnede, Minister Bardenfleth, modtog han en Skrivelse²⁷⁾, som kunde oplyse ham om Grunden til Tillisch' Brev:

Da Kammerherre v. Tillisch som Medlem af Bestyrelseskommissionen for Hertugdømmet Slesvig har begjæret, at De

maatte stilles til hans Disposition for at udføre de Forretninger, som maatte overdrages Dem, saa anmodes De herved om at overtage dette Hverv.

Justitsministeriet, den 9de August 1849.

B a r d e n f l e t h.

Og Tillisch retter følgende forklarende Skrivelse til Regenburgs faderlige Ven, P. C. Stemmann:²⁹⁾

Høistærede Herr Onkel!

De har for ikke længe siden yttret for mig, at alle personlige Hensyn burde tilsidesættes, naar det gjælder Fædrelandets Vel. Dette giver mig ikke allene den Forvisning, at De vil billige, naar jeg handler paa denne Maade, men endogsaa at Ingen mere end netop De vilde misbillige, hvis jeg handlede anderledes. Hvor ubehageligt det derfor er for mig, og hvor nødigt jeg end skrider dertil, saa seer jeg mig dog nu, efter at jeg forgieves har forsøgt alle andre Udveie, i den Nødvendighed at anmode Justitsministeren om at beordre Cancellist Regenburg til at følge med mig til Flensborg.

Idet jeg haaber og trygt stoler paa, at De ikke allene vil finde dette overensstemmende med, hvad Pligten byder mig, men at De under de forhaanden værende Omstændigheder endog vilde ansee en modsat Fremgangsmaade for aldeles pligtstridigt, beder jeg Dem at være overbeviist om den smertelige Følelse, hvormed jeg gjør dette Skridt, og giver Dem tillige den Forsikring, at jeg, saafremt det maatte vise sig, at jeg kan undvære Regenburg eller forskaffe mig Nogen, som kan erstatte mig ham, strax igien skal lade ham vende tilbage.

Med den meest udmærkede Høiagtelse
min høistærede Herr Onkels
allerærbødigste og hengivne

F. T i l l i s c h.

Stemmanns Følelser udtrykkes ved Paaskriften:

Stank für Dank!

Troe Ingen for vel!

Traue, Schaeue, We m!

Og hans Datter Augusta forklarede senere:²⁹⁾ »Deres Bortgang her fra herøvede ham brat og paa en for ham saa højst krænkende Maade en troe og oprigtig Ven, hos hvem han trygt og roeligt kunde nedlægge alle sine Bekymringer og Anskuelser af hvad Natur det vilde være . . . . Han har siden den Tid troelig baaret dette store Savn, stedse fremadskuende, ledsaget af Haabet om Deres Tilbagekomst!«

Saa vel Justitsministeriet som Regenburg selv regnede med,

at Opholdet i Flensborg kun var foreløbigt. Førstnævnte medde-
ler under 11. 8. 1849 til Tillisch:³⁰⁾

Da, som Hr. Kammerherren bekjendt, Cancellist under Ju-
stitsministeriet Th. A. J. Regenburg ifølge det af Dem, som
Medlem af Bestyrelses Commissionen for Hertugdømmet Sles-
vig, fremsatte Ønske om, at bemeldte Embedsmand maatte stil-
les til Deres Disposition for at udføre de Forretninger, som
maatte overdrages ham, under 9de dennes har erholdt Anmod-
ning om at overtage dette Hverv, er der opstaaet Spørgsmaal
om, hvorledes der under Cancellist Regenburgs Fraværelse
maatte være at forholde med Udførelsen af de ham i bemeldte
Egenskab paahvilende Forretninger, idet hans Plads i Justits-
ministeriet vil være ham forbeholdt, indtil han har tilendebragt
det af ham overtagne Hverv.

Skjøndt jeg nu antager, at Cancellist Regenburg vil blive
salæreret saaledes, at han vil kunne afgive den ham som Can-
cellist tillagte Gage til de af hans Kolleger i vedkommende
Contoir, som under hans Fraværelse maatte udføre hans For-
retninger, ønsker jeg dog, forinden Videre foretages, at modtage
Hr. Kammerherrens nærmere Yttringer i denne Henseende, lige-
som jeg ogsaa tjenstligst maa anmode om, at Cancellist Regen-
burg herom tilkendegives det Fornødne.

A. B a r d e n f l e t h. / B e c h.

Af de faa bevarede Breve fra Regenburg til hans Moder,
omtaler det ene netop hans Kaldelse til Flensborg:³¹⁾

Flensborg, den 12. August 1849.

Kjære bedste Moder!

Flensborg? . . . spørger Du vist ved at see Dateringen, og
Din Forundring er vel grundet, jeg er selv næsten endnu for-
undret ved at befinde mig her, og dog er det saa; jeg sidder her
i Aften lige kommen fra en Diner hos Oberst Hodges og skriver
disse Linjer i det Haab, at de endnu træffe Dig i Hamborg. —

I Torsdags Formiddags sendte Kammerherre Tillisch Bud
efter mig: Han var udnævnt til dansk Medlem af Bestyrelses-
kommissionen for Slesvig, han var i yderlig Forlegenhed for en
Secretair og kunde vanskelig faae nogen anden. Jeg kunde ikke
undslaae mig, saa vanskeligt det end var for mig at komme løs,
især da vi allerede skulde reise om Aftenen Kl. 6. Jeg gjorde
mig altsaa færdig saa godt jeg kunde, tog Afsked hos min
gamle Excellence, som det gjorde mig alvorligt ondt at forlade,
og var næste Middag i Sønderborg. At jeg ikke havde Tid til at
see noget Menneske i Kiøbenhavn, er en Selvfølge. I Sønderborg
laa vi Løverdagen over, men der var saa meget at tage Vare, at
jeg ikke fik Tid til synderlig at see mig om. Dog gik jeg hen til

Otzens, men traf kun Sønnen. Faderen var »ovre paa den anden Side«, som jeg senere hørte compromitteret ved Slesvig Holsteinsisme. I Formiddags kom vi hertil og opholde os for Øieblikket i Stadt Hamburg, men uden, før alle Parter ere hørte, at kunne sige, hvad den nærmeste Fremtid vil bringe. Dog hvad det end er, vil Du dog snart høre det, naar Du kommer til Hertugdømmerne, og ifald Du bliver ved Din Beslutning at tage til Haderslev, haaber jeg, Du paa Gjennemreisen spørger Dig for, hvor Bestyrelsescommissionen er at finde og navnlig Kammerherre Tillisch, i hvis Nærhed Du for det første kan gjøre Regning paa at træffe mig. Hvor usigeligt kjært det vilde være mig netop under disse Forhold at see Dig, behøver jeg vel ikke at nævne med et Ord, men Dig skal Du ikke lade influere deraf; gjør endelig det, som Din Helbred fordrer, og intet andet.

Jeg befinder mig vel. Søreisen har gjort mig godt, og naar Omstændighederne ere blot nogenlunde, er der Udsigt til, at denne Tour vil være interessant og gavnlig for mig.

Ifald jeg seer Dig, haaber jeg at skulle erfare, at Badekuren har havt heldige Virkninger for Dig. Seer jeg dig ikke, haaber jeg paa snarligt Brev. Brevet gaaer først af i Morgen. Ja, jeg opsætter at tilføie Slutningen.

d. 13.: ved at læse Brevet igjennem seer jeg, at det bærer Præg af at være skrevet i al Hast seent igaar, inden jeg gik i Sæng. Jeg haaber, Du undskylder det. For at være vis paa at faa dette bort til god Tid, slutter jeg i Formiddag. Intet er endnu bestemt, saa jeg ikke kan føie noget til af Interesse. Jeg har det meget godt idag. Til Helene har jeg skrevet. Lev nu ret vel. Kommer Du igjennem, saa spørg i Stadt Hamburg efter os.

Adiø

Din August.

Brevet til Søsteren Helene i Haderslev, dat. 13. 8., er noget udførligere og skal ligeledes gengives til yderligere Belysning af Regenburgs varme Personlighed:³²⁾

Min kjære Søster!

Siden Du sidst fik Brev fra mig, er jeg, som Overskriften vil vise Dig, rykket Haderslev et betydeligt Skridt nærmere; hvor levende Ønsket er at komme derhen, kan Du let tænke, men det turde dog idetmindste for det første have sine store Vanskeligheder. Dog vil jeg begynde med at fortælle, hvorledes jeg er kommen saavidt.

I Torsdags sendte Kammerherre Tillisch, som er udnævnt til Medlem af den slesvigske Bestyrelsescommission og skulde reise samme Dags Eftermiddag, Bud efter mig: han behøvede en Secretair, vidste i en Hast ingen anden og trængte saaledes paa, at jeg maatte sige ja. Hastværk fik jeg da med at gjøre

mig reiseferdig. Kl. 6 var jeg ombord i »Slesvig« og næste Dag ved Middagstid i Sønderborg. Der laae vi til igaar Morges for at erholde Efterretninger fra det preussiske Medlem, men brød i en Fart op, da vi hørte, at [den engelske Opmand] Oberst Hodges var kommen hertil, og ankom igaar Middags.

Jeg havde ønsket strax at skrive til Moder, som slet ikke endnu veed Noget af det Hele, og til Dig, men der var saa meget at tage Vare paa, at jeg først meget seent kom i Ro paa min Stue. Om Sagernes Stilling er endnu aldeles Intet at sige, og altsaa kan jeg heller ikke vide, om og hvor længe jeg bliver her. At forøvrigt mange Tanker paatrængte sig mig ved Ankomsten hertil, vil Du let forstaae. Officererne paa Dampskibet viste sig ivrige med at forklare Slaget ved Flensborg (og Bov) den 9. April f. A. Min Tanke var naturligviis paa Frits' Tab,³⁵⁾ og jeg hørte deres Fortællinger med en vemodig Følelse, som jeg dog ikke turde bringe over Læberne. Forlænges vort Ophold her, er det min Hensigt at besøge Kjøbmændene Erlandsen og Petersen, om hvilke Du dengang skrev, at de havde taget sig af vor kjære savnede Broder og af Dig, da Du kom for at see ham — desværre for sildigt. Dog Taarer fylde mine Øjne og nøde mig til at afbryde.

I Sønderborg vilde jeg besøge Otzens; men da jeg kom der, hørte jeg, at han var »paa hin Side«, og efter hvad jeg senere hørte, maa jeg antage, at han har compromitteret sig og maatte fjernes fra Als. Jeg traf kun Sønnen, et ungt Menneske, med hvem jeg Intet kunde opstille. Desuden var Tiden kort for mig, og jeg gik saaledes bort, noget misfornøjet med strax at have maattet gjøre Bekjendtskab med de sørgelige Forviklinger, som Tiden har bragt i gamle Forhold. En Fornøielse havde jeg derimod, idet jeg hændelsesviis mødte Ludvig Posselt paa Gaden; han var netop kommet til Byen fra sit Qvarter et Par Mil ude i Landet, og jeg fik saaledes en lille Samtale med ham, under hvilken han da ogsaa bad mig hilse Dig og Tanterne mange Gange.

At jeg ligeledes ønsker Bekjendte paa det bedste hilset, og navnlig beder Dig at bevidne den kjære gode Tante Saldern min Høiagtelse, det forstaaer sig af sig selv. Desværre kan jeg ikke bede Dig at skrive til mig, da jeg ikke endnu ret veed, hvordan det bliver med Opholdet her. Saasart noget vist derom kan siges, skal jeg skrive nærmere til Dig, Til Moder sender jeg ogsaa Brev under Fætterens Adresse. Hvis hun tager til Haderslev, som hun havde meget stor Lyst til, var det jo muligt, at jeg kunde see hende her paa Gjennemreisen, hvilket vilde være mig en ganske overordentlig Glæde. I saa Fald vil Du af hende faae den bedste Beskeed om min fremtidige Bestemmelse, som jeg tænker snart maa være afgjort.

Lev vel, bedste Helene. Tiden er sparsom, og ogsaa af andre Grunde kan det være godt ikke at sige for meget af alt det, jeg kunde have paa Hjerte. Ønsk os alt muligt Held, ligesom jeg for Dig tilføier de bedste Ønsker.

Adiø

Din August.

Paa Adr.:
Mademoiselle H. Regenburg,
adr. Fr. v. Saldern,
Hadersleben.

Det sidste Afsnit af Brevet lader tillige en anden udpræget Side af Regenburgs Personlighed til Syne, nemlig hans Selvdisciplin og ubrødelige Tavshed med Hensyn til hans Embedsstilling. Saaledes var han hele sit Liv — lige fra den Gang, han blev Privatsekretær hos Stemann. Herom har Regenburg udtalt overfor sin senere Sjælesørger, Provst Th. Sørensen i Skanderborg,³⁴) at ved Tiltrædelsen havde Stemann sagt til ham: »Det er en Selvfølge, at De beholder for Dem selv, hvad De her faar at vide«, og — føjede han til — »for ikke at komme i Fristelse til at meddele noget, satte jeg mig for, at jeg intet vilde skrive, ikke føre nogen Dagbog af nogen Art eller overhovedet gøre Optegnelser«.

Imidlertid har Regenburg i hvert Fald i et Tilfælde gjort en Undtagelse og det just med Hensyn til sin første Tid i Flensborg i 1849. Herom har han i et lille blaat Oktavhæfte hastigt — og temmelig ulæseligt — nedkradset nogle Notater. Denne Dagbog, som opbevares paa Statsbiblioteket i Aarhus,³⁵) skal her gengives i Uddrag.

1849

d. 9. August presset til at gaae med Tillisch til Slesvig ombord paa Dampskibet 6½ Eftermiddag. — Illusion næste Dag at komme til Flensborg og d. 11. at tiltræde Bestyrelsen med den preussiske Commissair. Proclamations- og Organisations-Udkast.

d. 10. Aug. Kl. 2—3 ankom til Sønderborg. Jeg sad og skrev i Kahytten. Efterretninger om Uroligheder (Gensdarmen og Flygtninge). Besluttet at blive og sende en Kourer til Prittwitz. Traf L. Posselt. (Hvorfor vidste T. ikke, at den preussiske Regjering selv havde yttret Ønske om Tropper).

d. 11. Aug. Af en Efterskrift i et Brev fra Prittwitz til Meza³⁶⁾ sees, at den preussiske Commissair er i Slesvig. Beslutning at tage afsted. Senere Svar paa Brevet til Prittwitz fra en Overpræsident Bonin, der melder sig som Installeringscommission og meddeler, at Hodges først kommer den 13. til Flensborg. Vi blive i Sønderborg; Besøg hos Ottzens »paa den anden Side«. Skrevet til Bonin og Kjøbenhavn.

d. 12. Aug. Om Natten ankom [Baron] Pechlin som dansk Installeringscommissair. Brev fra Hodges, at han alt d. 11. er kommen til Flensborg. Vi reise strax afsted, ankom til Flensborg Kl. 11—12. Tillisch og Pechlin strax i Land til Hodges, senere kom Bonin, hvilken han melder i en Skrivelse af 12., finder, at Tilfældet har gjort en Streg igjennem hans Rævestreger, og reiser bestemt bort til Slesvig (for at hente Papirer?) Spise hos Hodges. — Folk rolige. Nogle synger den tapre Landsoldat, et Lommetørklæde med dansk Vaaben. Paa Veien til Hodges synger en Gensdarm meerumschl. med 1 a 2 andre.³⁷⁾ Den 13. Aug. vente paa Bonin, som kommer, da Maaltidet (Pechlin og Tillisch) er endt. Han kommer ind. Om Aftenen Conferencer. Skrev til Haderslev og Hamborg, spadseret til Ruinen [paa Durborg]. Bad.

d. 14. Aug. Bonin rykker frem med mange Vanskeligheder. Bülow rejser til Kjøbenhavn. Skade [?] med Finansministeriets Embedsmænd, som er sendt til Sønderborg (o simplicitas), begynder hos Hodges. Uroligheder i Hamborg om Aftenen. — Skrev til Kjøbenhavn. Krieger, Stemann. Badede.

d. 15. Aug. ivrig Correspondance. Hertugen i Byen. Preussere ? til Gravensteen for at bevogte Danske, hvis Udvevling forhales. Pechlin befandt sig vel, lader det. Hvorfor seer han ikke at faa Ende paa Sagen.

d. 16. Aug. gik til Erlandsen, som var hjemme. . Om Aftenen rustet til Kamp. Dansksindede havde Blomster etc. Tydskland skjelder. Slagsmaal.

d. 17. Aug. spadseret til Marienlust. Pechlin inviterer Hodges og Eulenburg [den tyske Kommissær] til en Tur til Als en af de næste Dage. Brev til Stemann.

- d. 18. Aug. Preussere rykker ind. Forundring hos Borgerne. Session holdes. Mandskabet inddrages. Bülow kommer tilbage. Han og de preussiske Officerer spiser til Middag.
- d. 19. gik til Kobbermøllen. Bonin kommer, og Installationen berammes til imorgen.
- d. 20. skreven Proclamationen, er meget visse paa, at Installationen vil skee — nye Knuder fra Bonin. Hodges Fuldmagter mangler. Til Marienholz. — Paa Løverdags skal Comedien gaa for sig som sidst, mon saa allersidst? Det synes mais nous verrons.
- d. 21. Fangerne udvexles. Eulenburg med Bonin i Slesvig! hvad skal komme ud deraf?
- d. 22. Pechlin tager med Hodges, Grev Lehmdorf o. a. til Sønderborg.³⁸⁾ Eulenburg kommer tilbage. Moder kommer hertil med Theodora.
- d. 23. besøgt Schmidt. De Fangne beværtet ved Schæferhuset. Spadseret med Theodora. Offentlige Reverser. Om Aftenen gjøre nogle af de Udvekslede, som kom til Byen, Optøier i Marienholz og hos Jensen.
- d. 24. Proclamation fra Statholderskabet. Samling af Præsterne. Asschenfeldt Dansk. Brev fra gamle Stemann.
- d. 25. Aug. Installation foretages. Moder reiser. Sl.-Holst. Optøier i St. Jørgensby. — Flyttet til [Andreas] Christiansens.
- d. 26. Pechlin reiser. Proclamation fra ham og Bonin opslaaes. Bonin kommer tilbage efter Bordet. Om Aftenen Uroligheder. Krohn?³⁹⁾
- d. 27. Preusserne rykker ud om Morgenens. Forestilling om Flaget sendt til Kjøbenhavn. De Danske kunne idag ikke holde sig [da Byen var uden Tropper inden den svenske Besætnings Ankomst]. Gendarmerne giver Fyr, to saares; Tydskernes urimelige Frygt. Krohns Exaltation. Gaar ned paa Banen. Gendarmerne fjernede af Borgerne. Jeg fandt alt roligt. Christiansen arresteres og befries atter. Paa Hjemvejen mødte jeg Lützwow med Brev fra Tillisch til Eulenburg. [Agent] Jensen har haft Angest. — Svenskernes Ankomst beroliger.⁴⁰⁾ Borgerne holder dog Krohn fast og hans Gendarmer. Bureauets Nød, Krohns

Bevogtning, overdrages de Svenske. Et Brev til Krohn findes paa Gaden.

d. 28. Krohn er flygtet. Senere gennem Gaden Vi begynder at regjere. Tyske Rygter Opspind. Stærke Patrouiller og Vagter spadserer gennem Byen. Overbevist om, at det ikke behøves.

d. 29. kommer Kongens Proclamationer.⁴¹⁾ Eulenburg lees ud af alle. [Anm.:] Eulenburg spørger, om Apenrade ligger Nord for Sønderburg?

d. 30. reiser Lehmdorf med Forestilling og Papirer til Hodges.

d. 31. Deputation fra Aabenraae. Holsteins Sendelse.

d. 1. Sept. Løverdag. »Skirner« kommer, Malmborg i Besøg ved Bordet, Kongeligt Posthuus i Tønning.⁴²⁾

d. 2. Sept. Søndag. Rumohr entlediget. Preussiske Officerer.

d. 3. Sept. Mandag. v. Kaup og Thomsen [i Husum] entlediget. Mohrhagen og David udnævnt. Posten er kommen igang.

d. 4. Sept. Tirsdag. Husumerne modtager dem ikke.⁴³⁾ Eulenburg skal til Husum. Holnæs Brændemærke.

d. 5. Sept. spiser hjemme, betaler Md. Døll. Lehmdorff kommer tilbage fra Hamborg med Hodges Resol. Eulenburg meget vred. Baron Plessen kommer.

d. 6. Sept. Eulenburg i Husum. Bille til Hamborg.

d. 7. Sept. Optøier i Frederiksstad.

d. 8. Sept. Bille fra Hamborg. Hodges kommer. Plessen.

d. 9. Sept. Søndag. Skattenægtelsesforsamling.

d. 12. Vanskeligheder ang. Proclamation. Tønderske Embedsmænd.

d. 20. Torsdag. Conradine kom.

d. 21. Reise til Dybbøl. Conradine reiser.

d. 23. Søndag. Holstein sendes til Tønningen.

d. 24. Holstein kommer tilbage. Stemann og Willemoes Suhm afsættes.

d. 25. Holstein atter til Tønder. Samling i Slesvig. Optøier i Havnen.

d. 28. Hodges reiser. Plessen til Tønder.⁴⁴⁾

d. 29. Plessen tilbage.

I den øvrige Del af Dagbogen, som slutter med »Løverdags d.

15. Dec. Stemmann«, findes kun opnoteret Navne uden nærmere Tilføjelse.

Hele denne Tid var kun en eneste Lidelse, en Følelse af Magtesløshed overfor tysk Underminering, da der ikke var Magtmidler til Stede for virkelig at understrege Bestyrelseskommissionens Anordninger. Regensburg lærte i denne Tid Land og Folk at kende, saa Oprøret mellem Slagene paa nærmeste Hold og gjorde sine Erfaringer. Man forstaaer, at en Mand med en saadan Træning i at regere under vanskelige Forhold kunde og maatte bruges, da det danske Styre for Alvor skulde begynde efter Treaarskrigen.

Til sin gamle Ven og Lærer, C. F. Wegener, skriver Regensburg den 6. Sept. 1849 fra Flensburg⁴⁵⁾:

».... Dette Ophold er tilvisse ikke noget glædeligt. Man seer Slesvigs og Danmarks Skjæbne staae paa Spil, man seer, at Intet eller Lidet gjøres og kan gjøres for at sikkre et heldigt Udfald, og man gennemtrænges af en Følelse beslægtet med den, man vilde føle, naar man fra Strandbredden seer sin Broder i Fare for at drukne og ikke kunde hjælpe ham, men maatte overlade hans Frelse til Tilfældet eller jeg vil hellere sige Forsynet; thi at Forsynet endnu maa vende Tingene til Fordeel for Danmark, er et Haab, jeg ikke kan opgive, hvor mørkt det her end seer ud. De Mennesker, hvis Demoralisation i Deres Værk [om Augustenborgerne] saa klart er bragt for Dagens Lys, er endnu i Besiddelse af hele Embedsmagten i Hertugdømmet, de udspinde endnu, skjøndt saa godt som aabenlyst, ustraffet deres Intrigers Net over Landet, og de ville saa meget mere være istand til at hindre en gavnlig Regjeringsvirksomhed, som de have en Støtte i den Preussiske Commissair [Eulenburg], hvis Opgave tydelig nok er at holde alt saavidt muligt in statu quo og ikke lukke Døren for et Schleswig-Holstein.....

Harmeligt er det især, at de Kongelige Embedsmænd, som af Oprørerne ere fordrevne, endnu ikke kunne bevirkes gjenindsatte i deres Embeder, og at selv de værste af Hertugens Haandlangere endnu ikke kunne fjernes ...., men Preusseren vil ikke kjende Forholdene.... Ikke desmindre troer jeg, da Manden dog synes at være af en aaben og veltænkende Charakter, at det vilde være meget gavnligt, om han fik et Exemplar af Deres Værk. Sin Kundskab til de Slesvigske Forhold har han neppe af andet end af tyske Aviser og Samtaler med hæværende Mænd, Honoratiories, der jo i det Hele ere tyske

og slesvigholstenske og maaskee saa meget mere fanatiske, som de føle sig i Minoritet. Mængden er dansk og kongelig sindet.

Dog det er en daarlig Tid at plage Dem med vore Bekymringer, som jeg veed, De deler. Gid vi maatte sees glad igjen.

De bedste Ønsker for Deres Vel og Held fra

Deres ærbødigst hengivne A. Regenburg.«

Det følgende Aar — 1850 — bragte en stor Forandring i R.'s Stilling, idet han den 31. Aug. forfremmedes til Fuldmægtig i Justitsministeriet, dog saaledes at han fremdeles var udfaaent til Flensborg, hvor Kammerherre Tillisch den 11. Juli var bleven beskikket til overordentlig Regeringskommisær for Hertugdømmet Slesvig. Den 1. Sept. fik Regenburg overdraget Ledelsen af de til Kirke-, Skole- og Undervisningsvæsenet i Sønderjylland hørende Sager.

Denne Stillings Overdragelse var tænkt som rent midlertidig for R.'s Vedkommende, og Regenburg modsatte sig Udnævnelsen med Hænder og Fødder.⁴⁶⁾ Desuden havde der i længere Tid været arbejdet for, at Prof. Chr. Flor til Belønning for sine Fortjenester for Danskhedens Vækkelse i Nordslesvig skulde overtage denne vigtige Post. Man havde allerede nogen Tid forinden samlet Adresser til Fordel for Flor, ikke mindst i Flensborg, hvor der dog ogsaa ydedes stærk Modstand særlig fra Købmand Andr. Christiansens og Advokat M. F. Blaunfeldts Side.⁴⁷⁾ Flor skriver da ogsaa 3. Sept. til P. C. Koch, at Tillisch altsaa udnævnte Regenburg saa pludseligt, »da han erfarede, at der trods A. Christiansens Anstrængelser her i Byen ombæres Adresser angaaende mig og faa talrige Underskrifter«. ⁴⁸⁾

Regenburg, som var meget gode Venner med Andr. Christiansen, Tillisch' Husvært, var ogsaa imod Flors Udnævnelse. Dette viser en Koncept med Regenburgs Haand blandt Andr. Christiansens Breve. Paa en Skrivelse fra den dansk-patriotiske Forenings Overstyrelse i Flensborg til Bestyrelsen for Afdelingen i Graasten, har Andr. Christiansen paa Tysk skrevet »An die verehrliche Direction zu Gravenstein« og »Flensburg d. 23. July 1850« samt tilsidst Underskriften »Andreas Chri-

stiansen Namens der Ober Direction«. Ind imellem staar saa Skrivelsens Indhold med Regenburgs Haand paa Dansk, og den skal nedenfor gengives, da den oplyser os om R.'s Syn paa Flor⁴⁰):

»De Betæneligheder, jeg allerede foreløbig har yttret mod den nu paatænkte Adresse til H. M. Kongen, forekomme mig ved nærmere Overveelse saa betydelige, at jeg vilde ansee det rigtigst, om man lod denne Sag falde.

At udpege for Hans Majestæt en enkelte Mand som den, der alene er skikket til at overtage en vigtig Post i Slesvig, strider aldeles mod de af Foreningen hidtil fulgte Grundsætninger, til hvilke enkelte Foreninger, navnlig den i Haderslev, have holdt sig saa strængt, at de, fordi de stride imod samme, have nægtet at underskrive den af de fleste Foreninger vedtagne Adresse, hvis Hensigt blandt andet var at modsige den fra slesvig-holstensk Side mod Grev C. Moltke, Ghrd. Scheel og Etrd. Høpfner udtalte Mistillid.

I ligesaa stor Modstrid med sig selv vilde Foreningerne komme, naar de andrage paa et særskilt Cultusministerium for Hert. Slesvig. De have nemlig ofte, og især ved den til Kjøbenhavn afsendte Deputation udtalt, at de ønskede den størst mulige Forening mellem Hertugdømmet og Kongeriget, og Kirke samt Skolevæsenet er netop af den Beskaffenhed, at en Forening er mulig. Man bør derfor ikke andrage paa en, om end kun foreløbig Adskillelse; opnaaes Foreningen ikke nu strax, vil den saa meget mindre opnaaes senere.

Gaaer man derhos ud fra den Forudsætning, at Hertugdømmet Slesvigs indre Anliggender ville erholde en særskilt Bestyrelse, og at Kirke- og Skolevæsenet vil komme til at høre herunder, saa kan man dog næppe antage, at der for sidstnævnte skulde oprettes et eget Ministerium. Kirke- og Skolevæsenet har hidtil været bestyret i Forbindelse med Justits- og Politivæsenet; under Bestyrelseskommissionen har der for alle disse Sager navnlig været eet Departement; til Kirke- og Skolevæsenets Bestyrelse vil der for Fremtiden næppe behøves andet end et Bureau med en Chef, hos hvem man isærdeleshed søger Kjendskab til den gjældende Lov og Tradition i Forretninger, navnlig i Expeditioner.

Disse Egenskaber høre til en ganske anden Sphære end den i Adresseudkastet hos Etatsraad Flor fremhævede, og han vilde derfor næppe være paa sin Post, selv om han ellers vilde være tilbøjelig til at modtage den, hvad meget maa betvivles. Ligesom derhos Etatsraad Flors hidtil værende Virksomhed vilde lægge ham mange Hindringer i Veien i en Embedsstilling, saaledes vilde igjen denne Embeds-

stilling paalægge ham mange Baand og hæmme hans Virksomhed. Jo mere man derfor antager, at denne hidtil har baaret gavnlige Frugter, des mindre maa man ønske, at han forlader samme for at indtræde i en Stilling, hvor han neppe vilde være istand til at stifte synderlig Nytte.

Endelig synes det mig nu aldeles ubetimeligt at fremkomme med Adresser, indeholdende Ønsker om Organisationen af Hert. Slesvigs fremtidige Styrelse. Hans Majestæt har netop i denne Tid tilsagt, at der skal sammenkaldes et Antal slesvigske Mænd for i Forening med et Antal Mænd fra Kongeriget og for Hertugdømmet Holsten at gjøre Forslag i denne Henseende, og det er ikke at vente, at Hs. Majestæt vil tage nogen Beslutning om herhen hørende Anliggender, forinden han har kunnet modtage Betænkning fra en saadan Forsamling«.

Som vi faar at se, beholdt Regenburg sin Stilling lige til 24. Okt. 1864, selvom denne undergik Forandringer i ydre Henseende. Hans Venner misundte ham ikke, men udtalte paa den anden Side, at han var særlig egnet til Pladsen. Saaledes skriver W. F. de Coninck allerede den 13. Sept. 1850 til ham: »Uagtet det vel turde være Tvivl underkastet, hvorvidt De kan betragtes som henhørende til den »ene saliggjørende Tro«, dette Udtryk taget i den meest gængse men ogsaa meest indskrænkede Forstand, har det dog glædet mig meget at erfare, at det meget vanskelige Hverv at holde den slesvigske Gejstlighed i Aye, er blevet Dem overdraget. Jeg har kjendt faae Mennesker, der i den Grad som De (i det mindste at dømme efter det Indtryk, som De under vort Samliv i Flensborg har gjort paa mig) har gjort sig Valgsproget non haberi sed esse [ikke synes, men være] til Livsregel, til at jeg ikke skulde føle sand Glæde over, at Deres Dygtighed er bleven anerkjendt.«⁵⁰⁾

Selv Prof. Flor, der i ovennævnte Brev havde sagt: »Regenburg er meget dansksindet og et godt Hoved; men han er ikke folkelig, har næppe nogen Kraft, er i alt Fald ganske afhængig af Tillisch og har ingen Forstand paa, hvad der i Kirke og Skole kan og bør gøres«, fik snart en anden Mening — ikke om sin egen Tilsidesættelse, men om Regenburg. Dette fremgaar af nogle Linjer af et Brev, Regenburgs Søster, Helena, sendte Moderen fra Haderslev 7. Jan. 1851: »Hvad mener Du vel, vores August er her hos mig siden i aftes den 6te, bliver idag og reiser imorgen Formiddag.... Det er deilig at tale lidt med den kiære Broder.... August seer saa rask og tilfreds ud, at man kan blive vel tilmode at see paa ham og høre

hans venlige Ytringer om alt. — Jeg var netop igaar Eftermiddags hos Tingmand Schmidt, hvor han fortalte mig om Etatsraad Flors Udsagn, efter nylig at have været i Flensborg, at han siden den Tid ikke ønskede det engang at traæde Departement, da han havde nøiere seet sammes Virksomhed, og at der var skeet Reform, som han maatte tilstaae ei at have vovet at begynde paa, om han ogsaa kunde have ønsket det. Dette fandt jeg meget nette Tilstaaelser«. ⁵¹⁾

Regenburgs Stilling overfor Tillisch var da heller ikke saa meget præget af Afhængighed, som af Selvstændighed forbunden med en selvfølgelig Underordning, hvor Tillisch overfor Ministeriet og Ulandet havde Ansvaret. Et Uddrag af 2 Breve fra den første Del af 1851 vil vise dette. Først et udateret til F. C. Wegener, som Dr. Hjelholt i sin Disputats (S. 16) henfører til før 2. Febr.: »Medens jeg hidtil ikke har kunnet trænge igjennem i Flensborg, hvor Ven og Fjende saa at sige forenede sig mod mig, har jeg derimod andensteds nu endelig faaet den danske Sag et stort Skridt frem.... Man føler sig ret ilde ved saaledes at vide, at enhver Foranstaltning vil blive modvirket af den, der skal indføre den; i Husum er det ikke meget bedre, og det vil ikke blive bedre, saalænge ikke dygtige danske Geistlige have Patriotisme og Mod nok til at tage de overordnede Stillinger i det sydlige Slesvig. De veed, at Cultusministeren er spurgt, om han ikke kunde paavise to saadanne Mænd, men han sagde »nei«!

Dette er den ene Ulykke, der her forbittrer en Livet; den anden er Pengespørgsmaalet. Vil man udrette noget her, saa behøves der Penge og atter Penge og mange Penge; men det vil man ikke ret indsee og taber derved ubetalelige Fordele eller giver Anledning til ubodelig Skade. Jeg har blandt andet endnu ikke kunnet faa Penge til en dansk Skole her i Flensborg, som naturlig skulde være Hjørnestenen; at jeg under saadanne Forhold ikke engang kan tænke paa Deres storstilede Idee, vil De let indse. Mariekirken derimod ligger mig stadig

i Sindet, jeg opgiver ikke Arbeidet, skjønt det, som Tingene staaer, er et suurt Arbeide.

Den tredie Ulykke er, at man endnu stadig vil have, at jeg skal udføre alle disse Ting, som jeg egentlig ikke har megen Indsigt i. Har man nogensinde hørt større Galskab, end at et Lands Skole-, Kirke-, Universitetsvæsen etc. skal omdannes af et Menneske, som aldrig tidligere har havt med Skole-, Kirke- og Universitetsbestyrelse at bestille. Bevidstheden af at maatte famle iblinde er mig utaalelig, og det er min stadige Begjæring, at der snarest muligt maa sørges for, at jeg kan overgive mine Forretninger til en anden ....«

Dernæst et meget vigtigt Brev fra Tillisch til Regenburg, dateret Kjøbenhavn den 6te Marts 1851:

Herved oversendes Ansøgning fra Candidat Lassen om Aastrup Sognekald, do. fra Pastor Stilling om at udnævnes til dansk Præst i Flensborg samt Rescriptet angaaende Indførelse af det danske Sprog i Angeln. Jeg har ikke turdet medtage hele Angeln, skjøndt jeg med Dem deler Anskuelsen om, at det danske Sprog kan oplives lige til Slien. Det er nemlig af yderste Vigtighed, at der nu ikke gjøres noget Skridt, som igjen maa tages tilbage, og da jeg ikke er aldeles sikker paa, at dette jo muligen kunde blive Tilfældet, naar man nu griber for vidt om sig, troer jeg det rigtigst foreløbigt at holde sig til Strækningen fra Treia til Norderbrarup.⁵²⁾

I sit Brev til Tillisch af 1. Marts havde Regenburg udtalt: »Det er min fulde Overbevisning, at Dansk atter kan oplives lige til Slien, naar man vil anvende de fornødne Midler og navnlig ikke spare paa Penge.«⁵³⁾ Det samme Lyssyn præger hans Brev til Wegener fra samme Tid:

»Deres Breve er mig altid kjære. De ere gennemtrængte af Patriotisme og Kjærlighed for den Slesvigske Sag (medens jeg hos vore Ministre, navnlig Madvig, kun sporer Forsagthed, Uvilighed). Vi mødes derfor ofte i vore Ideer.... Vil man give mig frie Hænder, Magt og Penge, vil jeg forpligte mig til at danisere hele Angel til Slien og Landet til Treja, maaskee Haddeby med. Vil man ikke det, som man endnu ikke har villet, saa tør jeg maa-

skee næppe engang gaae saa vidt, som De foreslaaer. Det vilde holde haardt og med de Kræfter, vi nu have, meer end haardt at udføre det, og vi maa ikke forsøge mere, end vi kan udføre..... [Prof.] Paulsen finder, at jeg allerede har været for dristig, og Flor gjør mig her Skade ved at sige, at jeg er gaaet videre, end han nogensinde vilde have vovet. »Folk siger« — er hans Omqvæd — at jeg er ultra, men det er ikke sandt, Regenburg er meget værre«. Saadanne Fadaiser kunne let forqvake min Stilling, som hidtil har været gunstig. Tillisch er allerede bleven betænkelig ved mine Forslag om Danisering i Gottorp Provsti.... Selv velmeent Vrøvl bringer Skade. Overhovedet er det min Regel ikke at kagle over de Æg, som lægges..... Siden den Tid plages jeg af den Frygt, at Diplomatene ogsaa ville blande sig i mine Sprogreformer, og derfor er jeg dobbelt nødvendig. Ellers veed jeg godt, hvad jeg vil, jeg har vidst det siden mit 15de Aar i denne Sag.... Naturligviis maa vi beholde Magt i nogle Aar, ellers gaaer det alt overstyr, og at have det paa Papiret, hjælper da heller ikke mere end 1810.

Hvilke Bryderier og Anstrengelser, Spænding om Dagen og Søvnløshed om Natten det koster at kæmpe med alle de modstridende Elementer, derom gjør De Dem næppe noget Begreb, og jeg kan nok længes efter at være fri, naar den politiske Deel af Sagen er tilende.... Jeg har allerede udrettet mere, end de fleste havde kunnet, og maaskee mere, end de fleste have anset muligt, og jeg kan sige, at det er mit Værk alene; men jeg siger det kun til Dem, for at De skal see, at jeg ikke har nogen Beskedenhed og derfor er jammerlig ængstelig«.

Nogle af de følgende Breve viser vel Regenburgs Kampnatur:

Det havde været bedre, langt bedre, om man kunde have forberedt Jordbunden bedre, inden man, som jeg for nogen Tid skrev, plantede det danske Træ; men Omstændighederne trængte, det maatte skee. Det kommer nu an paa at frede Værket; thi Stormene reise sig og ville blive stærke. En Deel deraf har jeg her at udholde; den troer jeg at kunne klare, naar der blot ikke skal knibes og spares. En anden forestaaer i Kjøbenhavn; den frygter jeg langt mere. Slesvig-Holstenernes og Diplomaternes Magt er stor: vil vor Regjering have Kraft til at staae imod?. Et Skridt tilbage er nu fuldt Nederlag. Forøvrigt kan De tro, at min Stilling her ikke er misundelsesværdig; jeg vilde takke den, som vilde træde i mit Sted. Men Sagen maa holdes; det er Hovedpunktet. Jeg haaber, at De har erholdt mit sidste Brev fra 31. Febr.(?) og 2. Marts og brændt det...

4. Okt. 1851: Krieger skriver mig idag, at en ny Ministerkrise staaer for Døren.... Han vil vide, om jeg i Nødsfald kunde komme til Kjøbenhavn.... At jeg ikke bør reise herfra, er klart; hvad jeg i Kjøbenhavn kan virke for den dansk - slesvigske Sag, indser jeg ikke, og for den maa, skal og vil jeg virke....

Okt. 1851: Naar vi nu forbyde Burgwardts Læsebogs Indførelse i Skolerne, have vi strax den Indvending; men den afdøde Konge har selv seet den og modtaget Dedicationen etc. Det er en rædsom Augiasstald, som maa renses.

7. Jan. 1852: .... Jeg er stadig i den uhyggeligste Stemning. Med B. er det ikke muligt at komme af Stedet.... da jeg ikke blot har den allerede tilstrækkelig haarde Kamp med Fjenden hernede, men de næsten endnu mere aandsfortærende og trættende Bryderier med Ministeren fra oven .. De slesv.-h. Elementer foresynge ham, hvad han gjerne gider høre, at det hver Dag gaaer bedre under hans Regimente; jeg maa for mit Standpunkt sige, at det gaaer tilbage .... jeg maa stadig drive paa, at der handles.

Naturligviis er jeg et besværligt Menneske, og rimeligviis ansees jeg ogsaa for et fanatisk Menneske, mod hvis Raad man stadig skal være mistænkelig og hvis farlige Iver man stadig maa søge at holde inden Skranker. Af disse Forhold følger, at jeg aldrig er vis paa, hvad jeg kan sætte igjennem, og da jeg nødig vil tale hen i Vejr og Vind, helst tier om mine Planer. Deri ligger Grunden til den Ulyst, jeg har til at skrive, en Ulyst, som gjør mig Arbeidet næsten modbydeligt og som jeg kun overvinder, naar det gjælder at udrette noget i dansk Aand, da faaer jeg atter Liv ....

B. har allerede et Par Gange sagt mig, »at vi dog ikke maatte begunstige den danske Menighed [i Flensborg] altfor aabenbart«. Hans første Tanke er altid Frygt for at irritere Fjenden, Frygt for muligen at kunne beskyldes for Partiskhed etc. .. Hvad endelig mig selv angaaer, da kan De være vis paa, at jeg ikke viger fra min Vei, saalænge jeg er her, og jeg bliver her, saalænge jeg blot nogenlunde kan holde det ud. Den danske Sag gaaer i Kirke og Skole frem, langt over Forventning. Jeg kan see Frugten af mit Arbejde og er vis paa at kunne naa Maalet.²⁴⁾ Jeg mangler saaledes ikke Tilfredsstillelse ved Siden af Plagerne. Tanken om, at der skulde komme en Tilbagegang, er mig utaalelig, og jeg vil sætte mig imod en saadan Tilbagegang, saalænge jeg kan; men hvorlænge jeg kan, veed jeg ikke ....

Blandt de Ting, som fyldte Regenburg med Tilfredsstillelse, kan henregnes den Tilslutning, han fik i sin Hjemstavn, bl. a:

den Tillidsadresse, som han modtog fra Præsterne i Aabenraa Provsti.⁵⁵) Denne lyder saaledes:

Til Hr. Departementschef Regenburg!

Vi undertegnede Præster i Hertugdømmet Slesvig have følt Trang til at henvende os til Dem for at udtale vor hjertelige Anerkendelse af Deres Virksomhed som Chef for det geistlige Departement under Ministeriet for Hertugdømmet Slesvig. Vi have med Beklagelse seet, at ikke blot Danmarks Fjender, af hvilke man ikke har kunnet vente Andet, have skumlet over Bestyrelsen af de kirkelige Anliggender i Slesvig, men at ogsaa nogle af dem, som vi dog ellers maa ansee for den gode og retfærdige Sags Venner, have ønsket den nævnte Bestyrelse nedlagt i andre Hænder. — Kunne vi end ikke tillægge vore enkelte Stemmer nogen særdeles Betydning, troe vi dog, at det ikke vil være Dem ukjært, naar vi, som en Deel af den slesvigske Geistlighed, hermed udtale, at vi i Kirkens Interesse oprigtigen ønske, at De længe maa forestaae de geistlige Anliggenders Styrelse og at De maa kunne gennemføre den Sagernes Ordning, i hvilken De paa en saa glædelig Maade lægger Deres udmærkede Dygtighed og Kraft for Dagen. At Kirken saaledes maa blive hævedet i sin Værdighed og Ret, er vort Ønske og vort Haab.

Apenrade, den 21. Mai 1851.

J. H a n s e n,

Sognepræst for Jordkjær Menighed og interimistisk con-
stitueret Provst for Apenrade Provstie og Superintendent for
Nordslesvig.

J. V. W u l f f,

Sognepræst for Riis Menighed i Provstiet Aabenraa.

Richelieu,	Andr. Leth,	J. C. Roth,
Sognepr. til Løjt.	dansk Præst i Aabenraa.	Varnæs.

F. C. Olsen,	M. Mørk Hansen,
Hellevad-Egvad.	Felsted.

Mühlensleth,	Wernich,	H. A. Bay,	Damm,
Bjolderup.	Rinkenæs.	Kliplev.	Quars.

Engell,	M. J. Kjær,	Otto Binzer,	Ishoy,
Adsbølle-Graasten.	Ensted.	Østerlygum.	Bedsted.

Holdt,	N. A. Hoeck,
deutscher Compastor in Apenrade.	Præst i Uck.

Men ikke mindre tilfredsstillet var Regenburg sikkert ved at vide, at man fra ledende Side regnede ham for at være uundværlig, og dette udtaltes Gang paa Gang ved Ministerskifterne. Nogle af disse Udtalelser skal gengives for at give et nogen-

lunde fyldigt Indtryk af, hvorledes Regenburg som Personlighed virkede paa sin Samtid.

Den 25. Jan. 1852 sender Laurids Skau fra København et Brev til Flensborgs Overpræsident, Etatsraad Lassen, og det hedder heri:⁵⁶⁾

Endelig er det da blevet Alvor med Carl Moltkes Ansættelse som Minister i Slesvig.... Det ser temmelig broget ud.... Tillisch har gjort alt muligt.... Det nytter nu ikke at hyle; vi maa tage Ministeriet som fait accompli og bruge det saa godt som muligt. Den værste Ulykke er, at man kan befrygte, at C. Moltke og R. Criminil vil gaa i Spand sammen og agere jævnsides med hinanden, saa at de regere Hertugdømmerne sammen og dermed regere dem fra Danmark, hvor en anden Udvikling er i Gang og ikke godt kan standses. I en saadan vanskelig Situation er Kunsten den at frelse Pointet og lade det øvrige gaa sin Gang en Tidlang, indtil mulige og maaske nærførestaaende europæiske Begivenheder give os Lejlighed til at redressere, hvad der til en Tid bliver forsømt eller gjort galt. Vi have i denne Anledning holdt et Møde her, hvor de dygtigste Mænd, f. Ex. Madvig, Monrad, Hall, Krieger o. fl. deltog. hvori man blev enig om, at det vigtigste for Tiden var, at Deres Svoger, Hr. Regenburg, forbliver paa sin Post, da Fremtiden i Grunden hviler i hans Haand. Gaar han bort, saa er Slesvig tabt for Danmark; bliver han, saa er der Haab om at frelse samme....

Vi frygte for, at den fortræffelige Regenburg skal af et personligt Begreb om Ære lade sig lede til at gaa sin Vej, netop naar vi haardest trænge til ham; vi frygte for, at han, med en i og for sig respektabel og ofte nødvendig Haardnakkethed i at holde paa Principer indtil deres yderste Konsekvenser, skal lade sig lede eller føle sig opfordret til at forlade hans Post og derved prisgive hans velberegnedes Foranstaltninger til deres Skæbne.

Gør derfor Deres Bedste for at bevare ham for os; thi tro mig: Slesvigs Skæbne kan i aandelig Forstand være afhængig deraf....

Ligesaa indtrængende er Tillisch' Brev til Regenburg af 28. 1. 1852:

Kiære Regenburg!

Jeg vil ikke skrive Dem om de Begivenheder, som her have fundet Sted, dem kiender De vel allerede fra andre Hænder, men jeg vil blot bede Dem om ikke at forlade Deres Stilling i

Slesvig, vi sætte alle vort Haab til Dem; gaar De bort, er alt igien tabt i Slesvig, saa bliver det som tidligere igien tydsk, derfor beder jeg Dem endelig vel at overveie, hvor meget der nu beror paa Dem, om alt, hvad vi have vundet, igjen skal tabes....⁵⁷⁾

Hvad Regenburgs egne Tanker angaar, da har han i et Brev af 14. Jan. s. A. betroet Wegener dem:

....Tro ikke, at jeg let forlader det Værk, jeg har virket for med hele min Sjæls Kraft og som kun er blevet mig dyrebarere ved alle de Sorger, det har kostet mig; saalænge jeg kunde vide, at min Eftermand kun kunde blive en dansk Mand, har jeg ofte tænkt paa at trække mig tilbage; naar jeg maatte tro, at jeg vilde blive afløst af en Fjende af min Sag, saa vilde jeg holde igjen til det Yderste. Men troe ikke, at jeg kunde holde mig i 14 Dage. Jeg har hidtil kun tænkt paa Sagen, slet ikke paa mig selv; det var nemlig ikke nødvendigt for Sagens Skyld og er mig personlig imod; men havde jeg vidst, at Sagen skulde tage den Vending, saa maatte jeg have stræbt efter en i det Ydre fremragende Stilling, Titler, jo høiere des bedre, Orden, stor Gage, for ogsaa i den ydre Stilling at have et Støttepunkt, som Cancellisten i Justitsministeriet naturligviis ganske mangler, jeg maatte have gjort det for Sagens Skyld, hvor meget jeg end hader det. Alt det er imidlertid nu for seent; jeg er heller ikke vis paa, om B. [ardenfleth?], som er smaalig og borneret, havde forstaaet mig, hvis jeg havde talt med ham derom. Vi maa nu see at kæmpe mod Skjæbnen saa godt som muligt....

Bardenfleth sendte under 28. Jan. Regensburg følgende Skrivelse:⁵⁸⁾

Naar De, kjære Regensburg, med den iaften herfra afgaaende Post modtage Efterretningen om den foregaaende Ministerforandring, ifølge hvilken Grev C. Moltke-Nütschau har overtaget det slesvigske Ministerium, beder jeg Dem ret meget ikke at tage nogen Beslutning om Deres fremtidige Stilling, forinden De nærmere har havt Leilighed til at blive bekendt med den indtraadte Forandrings Virkninger med Hensyn til Administrationen af de Dem hidtil betroede Sager. Det er Grev Moltkes Ønske, at Forretningerne indtil videre vedbliver at gaae deres sædvanlige Gang; nærmere Meddelelse i saa Henseende vil De vistnok snarest kunne imødesee. For at ingen Forstyrrelse i Forretningerne skal indtræde, vil det saa meget mere være nødvendigt, at d'Herrer, der forestaaer Departementerne,

indtil videre forblive i deres hidtidige Poster, som det ifølge den fattede Beslutning dog ikke vil vare ret længe, forinden maa-
skøe alle eller i alt Fald de allerfleste af Ministeriets Bureauer
flyttes hertil; først naar denne Flytning og de dermed i Forbin-
delse staaende Forandringer i Ministeriets indre Organisation er
foregaaet, vil Tiden være til de Personalforandringer, som mu-
ligen maatte vise sig at være nødvendige. Jeg finder mig saa
meget mere opfordret til at bede Dem ikke i denne Sag for
Deres Vedkommende at tage nogen for hurtig Beslutning, som
jeg deels af Erfaring veed, at De jo allerede i længere Tid har
ønsket at udtræde af Deres nuværende Stilling, til hvilket
Ønske jeg saaledes frygter, at den indtraadte Forandring skal
give en ny Impuls, og jeg deels veed, at det endog er Hs. M.
Kongen magtpaaliggende, at De ikke for Øjeblikket forlader
denne Stilling.

Paa en Papirlap uden Sted og Datum⁶⁹⁾ har Regenburg ned-
kradset følgende desangaaende:

Jeg havde meget ringe Lyst til at efterkomme denne Opfor-
dring. Veien til at træde ind i min tidligere Stilling, hvor en til
min Tilbøielighed og min Grundsætning bene vixit qui bene
latuit [den, der lever skjult, lever vel] svarende Bane laa for
mig, stod endnu aaben, men vilde være afskaaren, hvis jeg mod-
tog en Udnævnelse, som jeg hidtil havde undslaaet mig for.
Ønsket om at træde tilbage havde jeg stærkt udtalt for Gh. Bar-
denfleth i Flensbg. ved hans Tiltrædelse. Jeg ansaae det
i midlertid for Pligt at bringe mine personlige
Ønsker og Tilbøielighed til Offer.

Den 30. Jan. sender den nye slesvigske Minister, Grev Carl
Moltke, Regenburg et Privatbrev af følgende Indhold:⁶⁹⁾

Deres Højvelbaarenhed

vil tillade mig, at jeg tiltræder det imellem os be-
gyndende Tjenesteforhold med min hjertelige Lykønskning til
Deres Udnævnelse til Ridder af Dannebrog. Dette Bevis paa
Hs. Majestæts Naade og Tilfredshed, der er bleven Dem tildeelt,
er mig en sand Glæde; thi intet kan være mig mere kjær end,
naar Kongen er tilfreds med mine Medarbejdere, og til disse
haaber jeg ogsaa at kunne tælle Dem. Hvis det lod sig gjøre
uden for megen Uleilighed for Dem, saa ønskede jeg meget at
see Dem ret snart i Kjøbenhavn, da det fortiden er mig umu-
ligt at komme til Flensborg ....

I Forbindelse hermed staar 2 Papirlapper med Regenburgs
Haand. Den ene⁶¹⁾ indeholder kun 2 Sætninger:

Ifølge et Brev fra Grev C. Moltke af 30. Jan. 1852 kom jeg ogsaa til Kjøbenhavn og havde Audients hos Kongen. Kongen bekræftede Bardenfleths Ord og udtalte det som sin faste Villie, at de til det danske Elements Beskyttelse i Slesvig trufne Foranstaltninger skulde hævdes.

Den anden⁶²) er en længere Redegørelse fra ca. 1883:

I Henhold til Carl Moltkes Opfordring tog jeg til Kjøbenhavn i Begyndelsen af Februar 1852 og indfandt mig hos ham.

Han sagde, at han vel vidste, det var min Tanke at træde tilbage fra min Virksomhed i Slesvig, men at det var hans som Kongens Ønske, at jeg skulde vedblive.

Jeg bemærkede, at min Stilling i Slesvig fra Begyndelsen af var beregnet paa at være midlertidig, at jeg ønskede at træde tilbage i min Stilling i Justitsministeriet, som derfor var holdt aaben, og som lovede en rolig Bane, der stemmede med min Tilbøielighed, medens der i Slesvig kunde ventes det modsatte, at jeg ogsaa hidtil havde havt et saa anstrængende for ikke at sige opslidende Arbejde, at jeg nok kunde have Krav paa Afløsning, og at jeg kun havde kunnet paatage mig det, fordi den Vei, der var indslaaet, stemmede med min Overbevisning, saa at det, hvis Mening var heri at foretage nogen Forandring, var bedst at give mig min Frihed.

Hertil svarede C. M.: Jeg gaaer ud fra, at de af mine Forængere trufne Foranstaltninger ere rigtige; jeg ønsker ikke deri at foretage nogen Forandring, men det er jo dog ikke udelukket fra Muligheden, at der i en eller anden Henseende kan have fundet en Feiltagelse Sted. Skulde dette blive godtgjort og jeg blive overbevist derom, maatte jeg jo handle efter min Overbevisning, andet kan De jo efter Deres Udtalelser heller ikke vente; men en Ting vil jeg love Dem: ethvert herhenhørende Spørgsmaal skal blive prøvet samvittighedsfuldt og upartisk, og De skal faaet Leilighed til at udtale Dem derom.

Herpaa troede jeg at burde gaae ind. C. M.s Spørgsmaal, om jeg personlig stillede nogen Betingelse, besvarede jeg benægtende, og da jeg havde berørt, at en af de Omstændigheder, der vanskeliggjorde Stillingen i Slesvig, var udenlandsk Indblanding, sluttede han med de Ord: Ogsaa dette kan jeg love Dem, at Udlandet ikke skal blive nævnt i Slesvigs indre Anliggender, saalænge jeg er Minister; skeer det, tager jeg min Afskeed; det har jeg allerede sagt til Udenrigsministeren.

Dette blev ogsaa holdt saavel som hans andet Løfte. Der er næppe noget, navnlig Sprogforholdene vedkommende Spørgsmaal, som ikke er blevet forhandlet og prøvet, og naar det bestaaende blev opretholdt, var det ikke, fordi C. M. var udelukket fra at kunne. Tværtimod holdt han fast paa den Forudsæt-

ning, at en Forandring kunde skee, naar han blev overbevist om dens Rigtighed, lige indtil Forfatningen blev givet. Havde den tysktalende Majoritet i Stænderne vist sig maadeholden, kunde den maaske endog have opnaaet nogle Indrømmelser. Dens Urimelighed afskar enhver Overenskomst; Sprogordningen blev i sin Helhed optaget i Forfatningen, og fra dette Øieblik blev den af C. M. anseet som urokkelig fastslaaet.

Hvad Martensen skriver (Af mit Levnet II, 163)⁶³), kan derfor kun være rigtigt under Forudsætnig af, at den der omtalte Yttring af C. M. er faldet efter Forfatningens Udstedelse; paa et tidligere Standpunkt var den umulig. Den Maade, hvorpaa Martensen var kommet i Berøring med Sprogsagen, viste hans udprægede Selvfølelse for ikke at sige Oplæsthed for stærkt til, at han kunde dømme roligt.

Jeg har kun engang⁶⁴) talt med Martensen angaaende hans paatænkte Ansættelse som Biskop i Slesvig. Han nævnte da ikke Sprogsagen, men vel andre Fordringer, navnlig at Fruekirke i Flensborg maatte være Kathedralkirke, hvori der kunde prædikes Dansk, »det troer jeg at forstaae«.

Som et ydre Resultat paa Regenburgs Samtale med Moltke kunde sidstnævnte allerede den 7. Febr. meddele R.:

Under Dags Dato har det behaget Hans Majestæt Kongen til Departements-Chef under Ministeriet for Hertugdømmet Slesvig med den reglementerede Gage af 2500 Rbd. og tillige til virkelig Justitsraad. Det er mig en særdeles Glæde, kjære Hr. Justitsraad, at meddele Dem denne Efterretning og saaledes at kunne stole paa Deres fremtidige Medvirkning i det af Kongen og mig anbettede vigtige og ansvarsfulde Hverv.⁶⁵)

Det var sikkert ved Indgangen til det nye, varige Embede, Regenburg skrev paa en Papirlap:⁶⁶)

Jeg ønskede, at Kongen vilde love mig, hvad Frederik den Anden af Preussen i Cabinetsordre af 14. April 1780 lovede en af sine Embedsmænd, hvem han paalagde et vanskeligt Hverv: »und verspreche ich euch wider alle Cabalen und Widersetzlichkeiten auf das nachdrücklichste zu schützen als euer wohlaffectionirter König«.

Kort efter flyttede Regenburg med hele sit Departement til København, og fra Provst Asschenfeldt modtog han følgende Afskedsdigt:⁶⁷)

F a r v e l l

Noch schwankt das Schiff auf ungestümen Wogen
 und scheint der Elemente wildes Spiel:
 Doch muss es vorwärts — muthig fortgezogen
 rauscht durch das Meer der starke, feste Kiel;
 von fernher glänzt der schöne Friedensbogen,
 es kommt das Schiff doch endlich an das Ziel.
 Die Lösung heisst: Hindurch! Hindurch! Hindurch!
 Am Steuer steht der Führer R.....

[egenburg]

Flensburg, den 29sten Febr. 1852.

A.

Om Regenburgs Stolthed og Selvstændighed vidner den Paategning, han gav et Brev fra C. Moltke,⁶⁶⁾ dateret 28. 8. 1854 og hvori denne — meget forsigtigt — beder R. være til Stede ved Indvielsen af den nye Latinskolebygning i Haderslev samt paa Ministeriets Vegne at foretage en Inspektionsrejse Sønderjylland over, nemlig:

Afslaaet at være tilstede ved Haderslev Skoles Indvielse; forøvrigt foretaget den foreslaaede Reise, dog paa egen Bekostning. Tilbudet om Rejsegodtgørelse og Diæter gjentaget mundtlig efter min Tilbagekomst, men atter afslaaet. A. R.

Det stemte godt overens med Regenburgs helstøbte Karakter at optræde som den fuldt korrekte Embedsmand, der holdt sig udenfor den indre og ydre Politik. Derfor var han ofte tilknappet Bureaukrat, men bagved bankede, som vi har set og skal se, det varme Hjerte, som vandt Hengivenhed og Tillid blandt dem, som stod i Embedsforhold til ham. Han vilde tjene Sønderjyllands danske Sag paa enhver Maade og da først og fremmest ved at holde sin Person ubemærket; men skulde han paatage sig en vanskelig Opgave, var han ikke bange.

Paa en Papirlap⁶⁶⁾ har han saaledes fortalt, hvorledes han blev Direktør for det slesvigske Ministerium:

Den 3. Decbr. 1859 en Løverdags kom Baron Blixen-Finecke til mig mellem Kl. 8 og 9 om Morgenen og meddelte mig, at han den foregaaende Dag, Fredag d. 2., paa Fredensborg var udnævnt til Udenrigsminister og Minister ad interim for Slesvig samt at han strax havde nedlagt Forestilling om og erhvervet Allerhøieste Resolution for, at jeg skulde være Directeur for det slesvigske Ministerium. Forestillingen med paategnet Resolu-

tion lod han mig læse. Jeg beklagede, at dette Skridt var foretaget, uden at jeg var bleven spurgt eller blot havde faaet Underretning derom, idet jeg da vilde have gjort opmærksom paa, at han som Minister kunde have paalagt mig som Departementschef og navnlig som Chef for Secretariatet i Hovedsagen det samme Arbejde, som Directeuren vilde have at overtage, og vilde have foretrukket den Form for Udnævnelsen til Directeur, hvorved muligen min Stilling som Departementschef kunde compromiteres, som jeg fremfor Alt vilde beholde, ligesom jeg hidtil havde indskrænket mig til den med Tilsidesættelse af alle personlige Hensyn.

Han svarede, at han havde ventet disse Indvendinger og netop derfor ikke spurgte mig, hvorved han havde handlet i Overensstemmelse med et Raad af Grev C. Moltke, der paa hans Forespørgsel havde raadet ham til at tage mig til Directeur og ligeledes paa Forespørgsel havde sagt, at han ikke skulde spørge mig, da jeg saa vilde gjøre Indsigelse, men strax erhverve kgl. Resolution, som jeg da, efter hans Kjendskab til mig, vilde efterleve.

Jeg bemærkede, at det kun var Formen for Arbejdet, jeg havde Noget imod, og selvfølgelig skulde efterleve den Allerh. Resolution, idet jeg forudsatte, at der ikke ventedes, at jeg skulde handle imod de i den Slesvigske Bestyrelse fastsatte Principer, om hvis Rigtighed jeg var overbevist.

I denne Henseende forsikkrede Baron Blixen-Finecke gjentagende, at der ikke skulde skee nogen Forandring, og at det netop var for at have Betyggelse i denne Henseende, i hvilken han var aldeles enig med Conseilspræsidenten Khr. Rottwitt, at han havde ønsket og udvirket min Udnævnelse. Efter disse Udtalelser kunde jeg i denne Henseende ikke have nogen Betænkelighed mere.

Forestillingen tog Baron Bl.-F. med, men tilstillede mig den atter Mandag Formiddag, hvorpaa jeg Tirsdag indgav et Forslag om den Maade, hvorpaa Forretningerne skulde føres.

Netop i de Dage gik der i Offentligheden Rygter om, at der skulde ske et Systemskifte vedrørende Slesvigs indre Styrelse. Herom findes 2 Udtalelser af Regenburg. Dels følgende paa en Papirlap:⁷⁰⁾

Den 10. Decbr. 1859.

Baron Blixen-Finecke sagde til mig:

Der har gaaet det Rygte, at han skulde have sagt til en udenlandsk Diplomat, at Sproggrænsen skulde flyttes; en Mand havde endog skrevet dette til ham og sagt, at han maatte

fralægge sig denne Beskyldning. Han havde strax skrevet og erklæret Rygtet for Usandhed.

Jeg bemærkede, at jeg havde hørt Rygtet; der var endog kommet Mænd til mig og sagt, at det var sandt, de havde det fra sikre Steder etc., men jeg havde erklæret det for en Umulighed. Han svarede derpaa: »Det kan De gjøre med Tryghed.«

Dels i et Brev til Amtsforvalter Laurids Skau, dat. Kjøbenhavn 19. Dec. 1859:⁷¹⁾

Det i Slesvig siden 1850 grundlagte System vil blive opretholdt; ellers sad jeg ikke, hvor jeg nu sidder. Det er mig kjært, at den nye Minister ogsaa til Dem, ligesom til mange Andre, udtrykkelig har udtalt det . . . .

Stillingen beholdt Regenburg indtil 31. Marts 1860, hvorefter Kongen med en Haandskrivelse⁷²⁾ udtalte sin Tak og Paa-skønnelse for den ydede Tjeneste. Lige forinden havde han paa sin djærve Maade udtalt overfor Sofus Høgsbro,⁷³⁾ at han »ikke brød sig om, om nogen hørte til højre eller venstre, naar han blot var dansk« — et Standpunkt, som i hans nordslesvigske Hjemstavn holdes i Hævd den Dag i Dag. Og den 17. Nov. 1860 skriver Flor til Høgsbro: »Var jeg ikke saa gammel, som jeg er, kunde jeg endnu ønske i Egenskab af omrejsende Skole-Inspektor i Slesvig med mit levende Ord at komme Regenburg til Hjælp hos Befolkningen, men selv nu, efter 10 Aars Erfaring, kan han vel alligevel ikke tro paa Nyttens heraf . . . .«⁷⁴⁾ Dette sidste stemmer overens med, hvad Regenburg langt senere — 25. 1. 1884 — skriver til Redaktør Hjort Lorenzen⁷⁵⁾: »er det mulig en ung Enthusiast, som har troet ved det levende Ord paa grundtvigsk Vis at gjøre Mirakler, saa forstaar man saa godt, at han er bleven skuffet, og lige saa vel, at han søger Feilen andensteds end hos sig selv.«

Det er rigtigt, at Regenburg vilde hjælpe Sydslesvigs Danskhed frem gennem et dansk Styre og derved tog Kampen op med en Skæbne, der havde forkvaklet Befolkningens aandelige Liv, men det betød aldeles ikke, at han vilde banke Danskheden ind i Folk med haard Haand. Havde han villet det, havde han kunnet undertrykke Tyskheden, hvad den gjorde sig fortjent

til under Treaarskrigen; men han gjorde det ikke, selvom han af og til maatte slaa til med skarp Klinge. Han sørgede blot for, at det danske nu fik Lov til at være der ved Siden af det tyske og at en dansktalende Befolkning fik deres Børn undervist paa deres danske Sprog. Det var den eneste Ensretning, han indførte, ellers tog han nænsomt og individuelt paa Sagerne.

Enhver, som har fulgt Regenburg i hans Styre af Sønderjylland og har stiftet Bekendtskab med de mange Tusind Breve til ham, som findes opbevaret i Rigsarkivet, vil indrømme, at det er sandt, hvad der i nyeste Tid af danske Historikere⁷⁶ er sagt om ham, nemlig at han var »en Sønderjyde af stor Retsindighed«, men at Fortsættelsen, »men en Kancelliembedsmand uden Blik for det praktiske Livs Nuancer« aldeles ikke passer.

Der kunde — og burde maaske — skrives en hel Bog om Regenburgs varmhjertede Forhold til Sønderjylland, medens han var dets øverste Embedsmand. Hvor var han, skønt en af de største Begavelser, Sønderjylland har frembragt, semper tiro — altid Rekrut naar det gjaldt om at finde de rette Afgørelser, hvor gennemgranskede han ikke hele Sønderjyllands Fortid, og hvor raadførte han sig ikke gerne med hele sin Garde, den Stab af Præster og Lærere, som han fik derned! Man kaldte ham »den ædleste af alle Slesvigere«, man indbød ham til at besøge sig, man indviede ham i sine Vanskeligheder og sine Glæder, ja, endog i sine Familieforhold. Og saa skal Regenburg, som selv var rodfæstet dernede, mangle Blik for det praktiske Livs Nuancer? Sært, at endog Tyskere saa betroede sig til ham som til en faderlig Ven.

Paa dette Sted kan ikke blive Plads til en Skildring af denne Side af Regenburgs Betydning. Kun skal jeg gengive et eneste Brev, vilkaarligt grebet ud af Mængden, for at vise, hvordan han bar sig ad med at have Føling med, hvad der boede i den sønderjydske Befolkning i et af Sønderjyllands daværende Brændpunkter, Angel. Den 15. Marts 1861 skriver han fra København til Pastor Rørdam i Satrup:⁷⁷

Kjære Hr. Pastor.

Gjør mig den Tjenste i et Brev adresseret til Eckernførde, hvor jeg venter at indtræffe paa Søndag Aften og blive en 8—10 Dage, at meddele mig, paa hvad Dag De agter at afhøre Catechumenerne, holde Confirmation osv. Jeg haaber at kunne gjøre en Afstikker op i Angel, og det vilde da være mig en særdeles Fornøjelse at besøge Dem.

Jeg takker Dem ret meget for Deres sidste Meddelelser og haaber, at De befinder Dem fremdeles vel.

Deres hengivne

A. Regen burg.

Da Krigen i 1864 udbrød, bombarderedes han med Henvendelser fra Embeds- og Bestillingsmænd om, hvorledes man skulde forholde sig under den tyske Besættelse. De fleste Henvendelser lod han ubesvarede, men da Præsterne i Angel forespurgte gennem Provst Aleth Hansen, gav han følgende indgaaende og karakteristiske Svar:⁷⁹⁾

Kjøbenhavn, den 28. Januar 1864.

Kjære Ven!

Jeg vilde have skrevet udførligere, men hver Dag bringer nye Forstyrrelser og Forhindringer. Derfor kun et Par Ord.

Skulde, hvad Gud forbyde, vore Egne blive occuperede af fjendtlige Tropper, saa maa hver Mand blive paa sin Post, saa længe det er fysisk og moralsk muligt.

Hvor den moralske Mulighed ophører, lader sig ikke ved almindelige Regler bestemme, især naar det i det forudsatte Tilfælde er uklart, hvad Character Occupationen vil antage og hvad Stilling Befolkningen i Forhold til samme vil indtage.

Fjenden selv vilde vistnok undgaae Alt, hvad der kunde tyde paa den Hensigt at forandre de statsretslige Forhold. Selvom han har den nok saa meget, byder Politiken ham at skjule den. Jeg troer derfor ikke, at han vil befale Noget, der kan komme i Strid med Embedsmændenes Samvittigheder, træde Kongens Ret for nær etc.

Under saadanne Forhold indtage de fjendtlige militære Autoriteter omtrent samme Stilling, som vore egne indtager under en Belejringsstilstand. Ingen Embedsmand kunde foretage Noget, hvormed Kongens Ret krænkes, navnlig en Andens Souverainitet anerkjendes, men ellers adlyder man blindt. Befales, at Kirken aldeles skal lukkes, saa adlyder man og søger paa anden Maade at sørge for Befolkningens religiøse Vel. Befales, at dansk Prædiken skal bortfalde, saa adlyder man; ja selv en Befaling, at Kirkebønnen for Kongen skulde bortfalde, maatte adlydes, medens Bøn for en Prætendent eller fremmed Souve-

rain maatte udelades. Jeg vilde, hvis Noget saadant mod Forventning skulde blive forlangt, aldeles lade Kirkebønnen bortfalde og saa afvente Følgerne.

Anderledes vilde Forholdene stille sig, hvis vi istedenfor en fjendtlig Occupation fik en af Fjenden understøttet Revolution. Befolkningen er ikke bange for den danske Regjering, hvis Mildhed for ikke at sige Svaghed den kjender; derimod er den bange for Tydskerne og den værste Race af dem, de slesvigholst. Partimænd. Disse have derhos i Holsten erhvervet en vis Virtuositet i at skabe Bevægelser, og hvis en Flok af dem faar Lov til at udfolde sin Virksomhed, saa vil den have let ved at sætte de onde Kræfter i Bevægelse, terrorisere de gode og rive Magten til sig. Skulde dette indtræde, da vil de loyale Embedsmænds Stilling snart blive uholdbar. Men man skal om muligt sørge for at blive sendt bort, men skal ikke gjøre Fjenden den Fornøjelse selv at reise bort.

Jeg troer selv, at jeg vilde handle saaledes, og jeg var i 1850, da Flensborg var truet af et Overfald, bestemt paa at blive, men jeg føler derhos saa godt, at det er let at sidde her i Kjøbenhavn og give Regler, medens der kræves mere end almindeligt Mod til at handle derefter og underkaste sig de mulige Følger. Jeg for min Del skal i al Fald ikke bebrejde Nogen, om han ikke lader det komme til det Yderste, og skulde gjøre alt mit til at forsvare Vedkommende for ubeføjede Angreb.

Forøvrigt kan jeg ikke opgive det Haab, at et fjendtligt Angreb, hvis det voves, maatte med Guds Hjælp kunne tilbage-slaaes. Den 2. April 1801 stode uøvede Folk paa daarlige Blok-skibe sig mod Englands tappreste Sømænd under deres første Admiral paa en seirvant Flaade, Hvorfor skulde det da være umuligt at sende Wrangel og hans Bande tilbage fra Danmark med blodige Pander? Dog Sagen ligger i Guds Haand; gid vi kun Alle maa have den Bevidsthed at have gjort vor Pligt og Intet at have forsømt.

For Dit Brev takker jeg og beder Dig hilse alle Dine.

Venskabeligst

Din

A. Regenburg.

(Sluttes.)

Noter.

¹⁾ Her gøres intet Forsøg paa en historisk Vurdering, men gives Bidrag til en Forstaaelse af hans Personlighed — mest ved at give ham selv Ordet.

²⁾ Landsarkivet i Aabenraa.

³⁾ sammesteds.

⁴⁾ H. Schlaikier: »Aabenraa Søfarts Historie« (1929), S. 138.

⁵⁾ Rigsarkivet.

⁶⁾ A. Regenburgs Selvbiografi, aftrykt i »Stiftamtmand Dr. phil. August Regenburg, Et Hundredeaarsminde«, udg. af Statsbibl. i Aarhus (Aarhus 1915), S. 35.

⁷⁾ Familiebogen i A. Regenburgs Privatarkiv, Rigsarkivet.

⁸⁾ sammesteds.

⁹⁾ Statsbibl. Aarhus. Hdskr. Nr. 39 a.

¹⁰⁾ Regenburgs Privatarkiv. A. Diverse Papirer, Læg VI.

¹¹⁾ Wegeners Privatarkiv, anført og dateret 28/2—2/3 1851 i Holger Hjelholt: »Den danske Sprogordning og det danske Sprogstyre i Slesvig mellem Krigene« (1923), S. 14.

¹²⁾ Soransk Tidsskrift I (1870), S. 187.

¹³⁾ En Søn af Peter Hjort Lorenzen, J. Fr. Lorenzen, som var til Stede, siger herom: »Regenborg blev ganske overordentlig feteret; der var en stor Begejstring, da han talte. Det var første Gang, jeg hørte ham holde en Tale, og jeg blev slaaet af den Kraft, der ligger i hans Ord. Det var tidligere af en anden Taler paavist, at Sorø havde leveret mange Embedsmænd til Slesvig, hvilket Regenborg sagde, laa i, at Sorø Akademies Opdragelse udviklede Elevernes Energi og gjorde dem derfor fortrinlig skikkede til Embedsmænd i Slesvig«. (»Soraner-Bladet«) 1927 S. 15.

¹⁴⁾ Soraner-Bladet 1927, S. 16.

¹⁵⁾ Originalbrevet i Regenburgs Privatarkiv. C. Personlige Papirer 1830—95. Om Historikeren Estrups Personlighed se Dansk biogr. Leks. VI (1935), S. 453—57.

¹⁶⁾ R's Kammerater og disses Paarørende havde samme høje Tanker om ham. Saaledes skriver Fru Rosenørn 1/4 1841 (Brevveksling mellem B. S. Ingemann og Fru J. C. von Rosenørn ved V. Heise (Kbh. 1881, S. 17): »Veed De, at 3 af Deres fordums Elever nu skulle modtage Stempel som Jurist? Den dygtigste bliver naturligvis Regenburg, men ogsaa min Theodor og Gustav Schmidt, haaber jeg, ville gjøre deres Lærere Ære.«

¹⁷⁾ At R. dog ikke holdt sig udenfor det soranske Drengeliv, viser et Brev fra C. F. Wegener til B. S. Ingemann af 2/11 1829 (Breve til og fra Ingemann, udg. af V. Heise (Kbh. 1879, S. 235—38).

¹⁸⁾ Velvilligst meddelt mig af Hr. Bibliotekar E. Stensgaard, Statsbibl. i Aarhus.

¹⁹⁾ Stemannia 461.

²⁰⁾ Wegeners Privatarkiv.

²¹⁾ sammesteds; jfr. Personalhist. Tidsskr. 3 Rk. VI (1897), S. 47, 50.

²²⁾ H. A. Malling: Efterladte Erindringer (1894), S. 29—30.

²³⁾ Regenburgs Privatarkiv. Det meste af Brevet har jeg gengivet i Kirkehistoriske Samlinger for 1935, S. 654—55.

²⁴⁾ Stemannia 482, Rigsarkivet.

²⁵⁾ Regenburgs Privatarkiv. A. Diverse Papirer Læg VI.

²⁶⁾ Hdskr. Nr. 40 Statsbibl. i Aarhus.

²⁷⁾ Hdskr. Nr. 41 sstds.

²⁸⁾ Stemannia 476.

²⁹⁾ 12. 9. 1850. Regenburgs Privatarkiv.

³⁰⁾ Regeringskommissær Tillisch Arkiv III. B. Sager til Journalen 1849—51. 2. Rigsarkivet.

³¹⁾ Regenburgs Privatarkiv. A. Diverse Papirer. Læg VI.

³²⁾ Hdskr. Nr. 41 Statsbibl. i Aarhus.

³³⁾ Broderen Fritz (Friedrich) Regenburg, f. 6. 10. 1820 og Lieutenant ved 4. Dragonregiment i Næstved, søgte sammen med sine Folk at standse Tyskerne, der fra Bov flygtede ind i Flensborg, ramtes af et Skud fra »en Rødhue«, faldt af Hesten og bares ind i Købmand Erlandsens Hus — omtrent overfor Jernstøberiet. Den 12. April 1848 døde han paa Lasarettet i Flensborg; hvor han er begravet, har jeg ikke kunnet finde. Regenburgs Privatarkiv. A. Diverse Papirer. Læg I og VII.

³⁴⁾ Stiftamtmand Dr. phil. August Regenburg. Et Hundredeaarsminde udg. af Statsbibl. i Aarhus, Aarhus 1915, S. 23.

³⁵⁾ Hdskr. Nr. 40.

³⁶⁾ Man lægger Mærke til, at R. ikke udtaler sig om Striden mellem Tillisch og de Meza. Generalen havde den 9. Aug. efter Ministeriets Meddelelse om Tillisch' Ankomst sendt Capt. Bauditz til Flensborg med Brev til General Prittwitz for at erfare, om han havde Preussere nok til at beskytte Bestyrelseskommissionen. Ved Hjemkomsten den 10. havde Bauditz fortalt, at han havde været i Livsfare, og s. D. skriver de Meza i sin Dagbog »Kammerherre Tillisch ankom og vilde have skriftlig Garanti for sit Ophold i Flensborg?! (Flue i Flaske — ægte civil Embedsmand).« Næste Dag skriver han endnu skrappere: »Grobians Brev fra Kammerherre Tillisch. Han er en complet simplex. Jeg faar at klage over ham til Ministeren. Desværre har denne jo selv foranlediget hans Impertinencer ved at give ham Anvisning .... Commandeur Garde lader mig Klk. 6 Eftm. vide, at Herr Kammerhr. Stokfisk [!] ikke agter at afgaa i Dag. Altsaa har han dog fundet mine Grunde overvejede og vover alligevel at give mig en Sort Reprimande for at have opholdt ham. En ægte Stokfisk!« (General de Mezas Krigs-Dagbøger 1849—51 udg. af K. C. Rockstroh, Kbh. 1928, S. 101—03).

³⁷⁾ Ang. Bonin og de indviklede Forhold jfr. P. Lauridsens Fremstilling i Sønderj. Aarbøger 1899, S. 204 ff. paa Grundlag af Tillisch' Brevskaber.

³⁸⁾ De Meza kalder deres Besøg en »ceremoniel Visit«, anf. Dagbøger S. 109.

³⁹⁾ Politimester Fried. Clairant Krøhn udfordrede Folkestemningen ved at lade Dannebrogfanerne og Bestyrelseskommissionens Bekendtgørelser fjerne samt Købmand Andr. Christiansens arrestere. S. Aarb. 1899, S. 210.

⁴⁰⁾ Jfr. Lauridsens Skildring af den blodige Mandag S. Aarb. 1899, S. 211. Samme Dag sender Regenburg sin Moder følgende Brev:

»Det er ikke usandsynligt, at Du i Haderslev hører om demolerede Huse, afslagne Hoveder, ihjelskudte Mennesker og saa videre, og skjønt jeg slet ikke troer, at Moder strax tænker, jeg maa have mistet Haand eller Liv eller idetmindste faaet nogle Sten i Hovedet, saa skriver jeg her i al Fart nogle Linier. De har virkelig gjort her Optøier, som saa skikkelige Folk som Flensborgerne kun bringes til ved uforskammede Gendarmer og urimelige Ængstelser etc. Om det vil jeg ikke sige stort, og idag er — Alles store Trøst — de Svenske indskibede her og dermed al Nød forbi. Det gjør mig ondt ikke at faa Leilighed til at skrive lidt vidtløftigere, men det maa paa Post. Endnu kun det Haab, at Du befinder Dig vel og har truffet Helena og Tante Saldern vel. Hils dem hjerteligt og vær selv hilset af Din August.« (Regenburgs Privatarkiv. A. Diverse Papirer. Læg VI).

⁴¹⁾ Aftrykt i Sønderj. Aarb. 1899, S. 223 ff.

⁴²⁾ Nærmere herom sstids. S. 243 ff.

- ⁴³) Sstds. S. 235 ff.
- ⁴⁴) Ang. Skandalen ved Baron v. Plessens Ankomst til Tønder se S. Aarb. 1899, S. 246 ff.
- ⁴⁵) Dette som de øvrige Breve til W. i W.s Privatarkiv.
- ⁴⁶) Regenburg til Krieger 28. 10. 1851 (Holger Hjelholt: Den danske Sprogordning og det danske Sprogstyre i Slesvig mellem Krigene, Kbh. 1923, S. 18.)
- ⁴⁷) A. Christiansen til Laurids Skau 2. 1. 1849 (skal muligt være 1850). Ny kgl. S. Fol. 1727.
- ⁴⁸) Sønderj. Aarb. 1900, S. 129.
- ⁴⁹) Andr. Christiansens Privatarkiv (Rigsarkivet). Kopibog med Breve 1849—51. I et Brev, dat. 24. 7. 1850, til Bov meddeler Chr. Regenburs Betæneligheder som sine egne, paa Tysk.
- ⁵⁰) Regenburs Privatarkiv.
- ⁵¹) Regenburs Privatarkiv. A. Diverse Papirer. Læg VI. I Mod-sætning hertil hævder Th. Roust (Christian Flor, Flensborg 1923, S. 190), at Flor i Foraaret 1851 indgav en Ansøgning om at blive Skole-inspektør for Slesvig, men fik Afslag.
- ⁵²) I Original i Haandskr. Nr. 41, Statsbibl. i Aarhus.
- ⁵³) Hjelholts Disputats, S. 42.
- ⁵⁴) Jævnfør Sofus Høgsbros Brev til Joh. Grundtvig 19. 5. 1860: »Regenburg er en af de faa mænd her i landet, der lever for en be-stemt sag og ikke har opgivet troen paa, at den tanke, han finder sand og ret, engang maa sejre.« (Sof. Høgsbros Brevveksling og Dag-bøger, udg. af Hans Lund, Kbh. 1925, I, 65.)
- ⁵⁵) Haandskr. Nr. 41, Statsbibl. i Aarhus.
- ⁵⁶) Haandskr. Nr. 40, Statsbibl. i Aarhus.
- ⁵⁷) Haandskr. Nr. 40, Statsbibl. i Aarhus.
- ⁵⁸) Haandskr. Nr. 41, Statsbibl. i Aarhus.
- ⁵⁹) Haandskr. Nr. 41, Statsbibl. i Aarhus.
- ⁶⁰) sammesteds.
- ⁶¹) Haandskr. Nr. 40 i Statsbibl. i Aarhus.
- ⁶²) Haandskr. Nr. 41 i Statsbibl. i Aarhus.
- ⁶³) Udkom 1883. Martensen skriver, at Moltke ytrede, at han for sin Del aldrig vilde have truffet en Bestemmelse som den paatalte (Sprogreskripterne), men at der nu paa Grund af Forholdene og Om-stændigheder deri ikke kunde foregaa nogen Forandring.
- ⁶⁴) Herom skriver Regenburg i et Brev til Wegener. Brevet har jeg aftrykt i Kirkehist. Samlinger, 6. Rk. I, 685.
- ⁶⁵) I Original i Haandskr. Nr. 41, Statsbibl. i Aarhus.
- ⁶⁶) Sammesteds.
- ⁶⁷) Sammesteds.
- ⁶⁸) Haandskr. Nr. 41 i Statsbibl. i Aarhus.
- ⁶⁹) sammesteds.
- ⁷⁰) Haandskr. Nr. 41 i Statsbibl. i Aarhus.
- ⁷¹) Ny kgl. S. 1727. Fol. Brev-Nr. 299 b. Kgl. Bibl. Kbh.
- ⁷²) Originalen ligger i Haandskr. Nr. 41 i Statsbibl. i Aarhus.
- ⁷³) Sofus Høgsbros Brevveksling og Dagbøger, udg. af Hans Lund, (Kbh. 1925): S. 57.
- ⁷⁴) sstds. S. 75.
- ⁷⁵) Ny kgl. S. 1725 D. Kgl. Bibl., Kbh.
- ⁷⁶) P. Engelstoft og F. W. Wendt: Haandbog i Danmarks politiske Historie fra Freden i Kiel til vore Dage (Kbh. 1934), S. 98.
- ⁷⁷) Ny kgl. S. 2987. 4°. Kgl. Bibl. Kbh.
- ⁷⁸) I Afskrift blandt Aleth Hansens Breve til Regenburg i dennes Privatarkiv i Rigsarkivet.